

II RIIGIKOGU

2. istungjärk.

Protokoll nr. 26 (6).

1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Komisjonide täiendawad walimised. — 3. Wabariigi Walitsuse täiendamine. — 4. Riigikohtu liigete walimine. — 5. Riigi majandusnõukogu liigete walimine. — 6. Välisministri teadaandmine rahwasteliidu täiskogu tegewuse kohta. — 7. Välisministri teadaandmine vähemusrahwuste kaitse kohta. — 8. Riigi raudtee peatehaste ja trükikoja 1922 a. puhaskasu jaotamise seaduse tagasinõudmine Wabariigi Walitsuse poolt. — 9. Linna- ja alewiwolikogude ning walla- ja maakonnanõukogude wolituste aja kindlaksmääramise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 10. Tallinna tehnikumi mereinseneer-mehaanika eriosakonna põhikirja §§ 6. ja 7. muutmise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 11. Alewiseaduse muutmise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud.

II Riigikogu koosolek 12. oktoobril 1923 a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 87 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **K. Päts**, rahaminister **G. Westel**, välisminister **F. Akel**, kaubandus-tööstusminister **B. Rostfeld**, töö-hoolekandeminister **O. Amberg**.

P ä e w a k o r d :

1. Wabariigi Walitsuse täiendamine.
2. Riigikohtu liigete walimine.
3. Riigi majandusnõukogu liigete walimine.
4. Välisministri teadaandmine rahwasteliidu täiskogu tegewuse kohta.
5. Välisministri teadaandmine vähemusrahwuste kaitse kohta.
6. Riigi raudtee peatehaste ja trükikoja puhaskasu jaotamise seaduse tagasinõudmine Wabariigi Walitsuse poolt — kodukorra komisjoni ettepanek.
7. Linna- ja alewiwolikogude ning walla- ja maakonnanõukogude wolituste aja kindlaksmääramise seadus — III lugemisel.
8. Tallinna tehnikumi mereinseneer-mehaanika eriosakonna põhikirja §§ 6. ja 7. muutmise seadus — II lugemisel.
9. Alewiseaduse muutmise seadus — II lugemisel.

Koosolek algab kell 5.15 min.

1 Päewakorra Juhataja **J. Tõnisson**: Päewakorda

on soowitud täiendada, nimelt esimese päewakorra-punktina wõtta komisjonide täiendawad walimised. Põllumeeste rühma nimel on teinud sellekohase ettepaneku rkl. Martinson. Panen rkl. Martinson'i poolt tehtud ettepaneku hääletamisele.

(H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Teisi muudatusi päewakorra kohta ei ole ette pandud, siis loen päewakorra selle muudatusega wastu wõetuks

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

2. Komisjonide Ette on pandud Riigikogu põllumeeste rühma poolt üldkomisjoni rkl. Jaak Reichman'i ase-

mele walida rkl. Holberg. Teiseks on põllumeeste rühma poolt ette pandud töökaitse komisjoni rkl. Hünerson'i asemele walida rkl. Teetsow. Kolmandaks põllumeeste rühma nimel paneb rkl. Martinson ette kodukorra komisjoni walida rkl. Johan Reichman'i asemele rkl. Rütli. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel paneb rkl. Johanson ette rahaasjanduse komisjonist lahkunud rkl. Martna asemele walida rkl. Jõeäär. Ettepanekuid komisjonide täiendawate walimiste kohta enam ei ole. Siis panen nad hääletamisele selles järjekorras, nagu nad ette pandud. Esiteks tuleb üldkomisjoni walida rkl. Holberg. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on rkl. Holberg walitud. Teiseks on põllumeeste rühma poolt ette pandud töökaitse komisjoni walida rkl. Teet-

sow. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Teetsow walitud. Edasi — on põllumeeste rühma poolt ette pandud kodukorra komisjoni walida rkl. Rütli. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Rütli walitud. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt on ette pandud rahaasjanduse komisjoni lahkunud rkl. Martna asemele walida rkl. Jõeäär. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Jõeäär walitud

Riigikogu asub järgmise päewakorrapunkti juurde.

3. Wabariigi Riigiwanemalt olen mina Walitsuse teadaande saanud, et Wabariigi Walitsuse kohtuministri wabaksjäänud kohale asuda on oma nõusolekut awaldanud kohtupalati liige Rudolf Gabrel. Sellepärast olen nüüd Riigiwanema soowi mööda päewakorda wõtnud Wabariigi Walitsuse täiendamise kohtuministri walimisega. Hääletamise motiivide kohta soowib sõna rkl. Martna.

M. Martna (sd.): Mul on au Riigikogu sotsiaaldemokraatliku rühma nimel teada anda, et rühm oma seisukohta praeguse Wabariigi Walitsuse vastu muutnud ei ole. Kuna walitsuse deklaratsioon riigi poliitika suhtes meid ei rahuldanud, siis hääletasime Wabariigi Walitsuse walimisel tema vastu. Seesama on rühma seisukoht ka tänasel Wabariigi Walitsuse täiendamisel.

Juhataja J. Tõnisson: Wabariigi Walitsuse koosseisu ja üksikute walitsuse liigete walimine sünnib kodukorra § 104 põhjal lahtisel hääletamisel liht hääleteenamusega. Sellepärast panen hääletamisele kohtuministri kohale senise kohtupalati liikme Rudolf Gabrel'i. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 54 häält, wastu 18, seega on kohtupalati liige Rudolf Gabrel kohtuministriks ametisse kutsutud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

4. Riigikohtu Riigikohtu poolt on Riigikohtu liigeteks ette pandud Riigikogu liige Anton Palwadre ja Rakwere rahukogu abiesimees Harald Jukum. Walimine sünnib lahtisel hääletamisel.

K. Tonkman (põl.): Teen ettepaneku hääletada kinniselt.

Juhataja J. Tõnisson: Ettepanek on tehtud walida kinniselt. Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Kodukorra paragrahw 83 järele hääletatakse kinniselt, kui seda vähemalt 10 liiget nõuawad. Seekord on poolt olnud 20 liiget, seega sünnib walimine kinniselt. Palun sedelid wälja jagada. Sõna on rkl. Piiskar'il korra kohta.

J. Piiskar (is.): Teen ettepaneku nimeliselt ja üksikult hääletada ja palun juhatajat konstateerida, kui palju seda ettepanekut toetawad.

Juhataja J. Tõnisson: Ma olen juba hääletamisele asunud ja nüüd ei saa enam uusi ettepanekuid teha. Esimesena tuleb hääletamisele Riigikogu liige Palwadre ja teisena tuleb hääletamisele Rakwere rahukogu abiesimees H. Jukum. Mõlemad tulewad hääletamisele üksikult. Korra kohta on sõna rkl. Johanson'il.

L. Johanson (sd.): Kuna Riigikogu esimees alles praegu seletusega pööras Riigikogu poole, kes hääletamisele tulewad, siis leian, et härra Piiskar'il oli kodukorra järele õigus oma ettepanekut teha, kui kodukorrast kinni tahetakse pidada.

Juhataja J. Tõnisson: Ma olen juba ütelnud, et hääletamisele tulewad kinniselt ja üksikult Riigikogu liige Anton Palwadre ja Rakwere rahukogu abiesimees Harald Jukum. Mingisugust teist korda ma ei ole tarwitanud ja palun üksikult hääletamisele asuda, nagu seda kodukorra järele tarwis on. Kõigepealt tuleb hääletamisele Anton Palwadre. Kes poolt, kirjutab sedelile „poolt“, kes wastu, kirjutab sedelile „wastu“.

Kas on kõik Riigikogu liikmed omad hääled ära andnud? Kas ollakse selle poolt, et sekretärid hääled ära loewad, wõi soowitakse iseäralisi häätelugejaid? (Hüüded kohtadelt: Juhatus!) Palun juhatusel liikmeid häätelugejatele asuda. (Abiesimees L. Raudkepp, sekretäär T. Kalbus, abisekretäär O. Köster loewad antud hääletamissedelid.)

Hääli on antud Anton Palwadre walimise poolt 48, wastu 24 ja tühje sedelid 8.

Sellega on Anton Palwadre Riigikohtu liikmeks walitud.

Järgmine kandidaat on Harald Jukum. Palun hääletamissedelid wälja jagada. Kas on kõik Riigikogu liikmed hääled ära annud? Palun hääle lugemisele asuda, (Abiesimees L. Raudkepp, sekretäär T. Kalbus ja abisekretäär O. Köster loewad antud hääletamissedelid.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: Harald Jukum'i poolt on hääletanud 56, wastu 20, ja tühje sedelid on ära antud 2. Sellega on Harald Jukum Riigikohtu liikmeks walitud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

5. Riigi majandusnõukogu liigete walimine.

Riigi majandusnõukogus peab olema seaduse järele 10. Riigikogu liiget. Sekretääril on sõna ettekandmiseks, missugune jagaja selle walimise juures on ja kui palju üks kui teine rühm selle juures esitajaid saab.

Abisekretäär **O. Köster**: Jagajaks on 10. Põllumeestekogude Riigikogu rühm saab 3 esitajat, demokraatlik liit — 2, Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühm — 2, tööerakonna Riigikogu rühm — 1, Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühm — 1, asunikkude, riigirentnikkude ja wäikepõllupidajate Riigikogu rühm — 1, iseseisew sotsialistlik töölispartei Riigikogu rühm — 1.

Selle jagaja juures tuleks 11 liiget ja, et kümme liiget on tarwis walida, siis langeb wälja kõigewäiksema rühma, see on iseseiswa sotsialistliku tööliste partei esitaja. (A. Jõeäär (sd.): Üks tuleb läbi kukutada, muud midagi!)

Juhataja **J. Tõnisson**: Sõna on korra kohta rkl. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Ma palun sekretääri teatada, missuguse kodukorra paragrahwi põhjal ta sarnase seletuse andis, et kui jagaja järele tuleb üksteist, aga walida tarwis on kümme, siis langeb lihtsalt kõige wäiksema rühma esitaja wälja. Mina juhin tähelpanu selle peale, et praegu on põllumeeste rühmas 25 liiget, tähendab 3 kandidaati tuleb iga 5 liikme peale. Sotsiaaldemokraatidel on 15 liiget ja 2 kandidaati tuleb 5 liikme peale. Meie rühmas on 5 liiget ja 1 kandidaat tuleb 5 liikme peale, sellepärast

palun sekretääri teatada, mille põhjal tema sarnase seletuse andis.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sekretäär on ette kandnud, missugune arw üksikutele rühmadele esitajaid tuleb, jagaja juures 10. Nüüd palun kandidaatisid ette panna. Kui walimise juures selgub, et siin nüüd 11 kandidaati üles seatakse, siis peab Riigikogu ise otsustama, sest et meie jagaja 10 juures wõimalik on wäga hästi 10 esitajat walida. Kas hääletamise korra kohta tehakse ettepanekuid? Kas üksikult wõi korraga hääletada? (Hüüded: Üksikult.) Ette on pandud Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt rkl. Martna ja rkl. Wirma, tööerakonna rühma poolt rkl. Kukk, põllumeestekogude rühma poolt rkl. Laidoner, rkl. Temant ja rkl. Pärlin, iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma poolt rkl. Piiskar, demokraatliku liidu poolt rkl. Tõnisson ja rkl. Luur, Eestimaa töörahwa partei poolt rkl. Janson, asunikkude, riigirentnikkude ja wäikepõllupidajate rühma poolt rkl. Laretei. Kokku 11 kandidaati. Ettepanek on tehtud üksikult walida. Ettepaneku wastu ei waielda, loen ta wastuwõetuks. Asun walimisele ja wõtan hääletamisele kandidaadid selles järjekorras, nagu nad ette pandud. Kõigepealt rkl. Martna. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Rkl. Martna walimise poolt on 63, wastu ei olda.

Siis tuleb hääletamisele rkl. Wirma. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 65 häält, wastu ei olda.

Hääletamisele tuleb rkl. Kukk. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Rkl. Kukk'e walimise poolt on 64 häält, wastu ei olda.

Hääletamisele tuleb rkl. Laidoner. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Rkl. Laidoner'i walimise poolt on 61 häält, wastu ei olda.

Walimisele tuleb rkl. Temant (Hääletatakse, loetakse hääli.) Rkl. Temant'i walimise poolt on 56 häält, wastu ei olda.

Hääletamisele tuleb rkl. Pärlin. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Rkl. Pärlin'i walimise poolt on 44 häält, wastu on 1.

Hääletamisele tuleb rkl. Piiskar. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Rkl. Piiskar'i walimise poolt on 52 häält, wastu 1.

Walimisele tuleb rkl. Tõnisson. (Hääl etatakse, loetakse hääli.) Rkl. Tõnisson'i walimise poolt on 60 häält, wastu ei olda.

Häälendamisele tuleb rkl. Luur. (Hääl etatakse, loetakse hääli.) Rkl. Luur'i walimise poolt on 43 häält, wastu ei olda.

Häälendamisele tuleb rkl. Janson. (Hääl etatakse, loetakse hääli.) Rkl. Janson'i walimise poolt on 22 häält, wastu 31.

Häälendamisele tuleb rkl. Laretei. (Hääl etatakse, loetakse hääli.) Rkl. Laretei walimise poolt on 61 häält, wastu ei olda.

Sellega on siis hääli saanud — ma loen weel kord ette — rkl. Martna: poolt 63 häält, wastu ei olda; rkl. Wirma poolt 65 häält, wastu ei olda; rkl. Kukk — poolt 64 häält, wastu ei olda; rkl. Laidoner — poolt 61 — wastu ei olda; rkl. Temant — poolt 56, wastu ei olda; rkl. Pärlin — poolt 44, wastu 1 hääl; rkl. Piiskar — poolt 52, wastu 1 hääl; rkl. Tõnisson — poolt 60, wastu ei olda; rkl. Luur — poolt 43 häält, wastu ei olda; rkl. Laretei — poolt 61 häält, wastu ei olda; rkl. Janson — poolt 22 häält, wastu 31 häält. Sellega on 10 esimest kandidaati kõik saanud suure häälteenamuse, ainult wiimane on saanud wastu rohkem kui poolt ja sellega tuleb walituks tunnistada kümme esimest kandidaati ja mitte walituks rkl. Janson.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. Välisministri teadaandmine rahwasteliidu täiskogu tegevuse kohta.

Wälisminister Fr. Akel: Austatud härrad Riigikogu liikmed! Rahwasteliidu täiskogu neljas istung peeti ära läinud kuu jooksul Genfis 47 riigi osawõttel. Wabariigi Walitsuse esitajana wõtsid selle täiskogu istungist osa 3 delegaati, nimelt meie saadik Pariisis härra Pusta, kes ühtlasi oli ka meie delegatsiooni esimeheks, siis härra kindral Laidoner ja härra sõjaminister Anderkopp. Need härrad kõik olid juba waremalt Wabariigi Walitsuse esitajateha täiskogu istungitest osa wõtnud ja sellega siis jookswate asjadega ja seal walitsewa töökorraga tuttawad ja teisest küljest ka teiste delegaatide keskel tuntud. Wiimane asjalu oli just põhjuseks, et hakatusest peale

täiskogu juhatusel walimised meie delegatsioonile wäga edukaks kujunesid, kuhu üks meie delegaatidest, nimelt härra saadik Pusta, täiskogu juhatusesse, kui abiesimees walitud sai. Ma ei taha sellest faktist siin mitte waikides mööda minna, sest nagu teada, saadawad osawõtjad riigid omad paremad mehed sinna ja ma pean ütleva, et see walik on meie delegatsioonile auks ja propageerib Eesti nime kõige paremast küljest. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Mõistsid hästi kummardada!) Ma ei tea, kas Teie seal olite, mul niisuguseid teateid ei ole. (Th. Tallmeister (rhws. w.): Tema on õppinud Lenin'ist kummardama! J. Lattik (kristl.): Ei ole õige, — Trotski'st! Naer.)

Mis neljanda täiskogu istungi päewakorrassa puutub, siis sisaldab see 26 punkti. Seal on terve rida küsimusi, millel meie kohta eriline tähtsus on ja mille üle siis meie delegatsiooniga tuli läbirääkimisi pidada enne kui nad teele läksid ja ka töö wältsusel tuli walitsusel neile direktiivisid anda. Tähtsamaks tuli meil loomulikult pidada küsimust, mis eriti meie kohta käis, nimelt Eesti wabariigis asuwate wähemusrahwuste kaitse küsimus. See küsimus oli mõnda aega rahwasteliidu päewakorras püsinud ja on nüüd wiimaks meile wastuwõetawa lahenduse leidnud. Et aga, härrad Riigikogu liikmed, kordamist ära hoida, lubage, et ma sellejuures kauem peatan tänase päewakorra järgmise punkti juures.

Teine huwitaw küsimus oli rahwasteliidu põhikirja ehk pakti 10. artikkel, mis eneses sisaldab kogu rahwasteliidu, kui niisuguse, mõtte ja aluse, mis nõnda ütelda, õieti suuremal määral õigustab tema küllalt kallist ja kulukat olemasolu. See kardinaalpunkt kohustab kõiki rahwasteliidu liikmeid kaitsma ja austama kõikide liitriikide maa-alade puutumatus ja poliitilist rippumatus. Selle juures wõtab pealetungimise puhul liidu nõukogu kaitseabinõud tarwitusele. On arusaadaw, et sellel kohustusel on eriti suur tähtsus nende rahwaste kohta, kelle kaitsejõud nõrk ja kellel kallaletuleku hädaoht siiski olemas on. Loomulik, et sarnased riigid wastu hakkawad. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Kas ise peale tungida wõib?) Ei seda mitte (K. Wirma (sd.): Reesen tahab peale tungida.) Mul ei ole mitte wõimalik siin

Teiega pikemalt waielda, kuj katsutakse seda punkti kas kärpida, muuta ehk koguni maha kustutada. Sarnaseid katseid on olnud, on tehtud selle punkti kohta parandusi, nimelt wiimasel täiskogu istungil Kanaada poolt, nagu pärast seda pikemalt seletatakse, kuid ikkagi jäi artikkel X endiselt püsima. Edasi huwitas meid päwakorras punkt VII, mis sisaldab õige pikka ja keerulist küsimust nimelt sõjawarustuse vähendamist, Réduction des armements, ehk relwastuste vähendamist. Selle saawutamiseks wõeti küsimus juba eelmistel istungitel arutamisele ja selle küsimuse lahendamiseks asutati ajutine segakomisjon, kes aasta jooksul hiiglatööga korda on saanud ja wastastikuse toetuse lepingu kawa kokku seadnud ja seda täiskogule esitanud. Meid huwitas weel rahwasteliidu mitteaalaste nõukoguliigete walimine. Neid on arwu poolest 6 ja meil kuj ka teistel Balti naaberriikidel oli ühine huwi ühte oma liigetest walimistel läbi wiia, mis aga korda ei läinud. Siis seisis weel päwakorras uute liigete wastuwõtmine rahwasteliitu, mida meie muidugi alati terwitame ja toetame. Edasi oli päwakorras weel ette nähtud rahwasteliidu eelarwe, kus tõepoolest kärpimisi ette on wõetud. Need oleks need tähtsamad küsimused, mis meid eriti huwitasid. Peale nende oli arutusel terve rida teisi küsimusi. Just täiskogu istungi ajal tekkis päwakorrale Itaalia-Greeka konflikt, mis siiski wiimati, rahwasteliidu kaasabil, lahendati. Kui kokku wõtta kõiki seda, mis neljandal istungil ära tehtud, siis wõiksin ütelda, et rahwasteliidu ideed ja mõtet tuleb küllalt kõrgelt hinnata eriti wäikerahwastel nagu meie seda oleme. Rahwasteliit ei taha olla ainult kokkusaamise kohaks, ehk kõnekojaks, kuhu tullakse ilusaid sõnu tegema, waid rahwasteliit tahab olla ja ongi teatawal määral praegugi foorum, kus jõu wastu õigus seatakse ja kaitstakse. Wõib olla, et rahwasteliit weel praegu ei suuda, et ta weel kaugel on sellest, et „igawest rahu“ kindlustada, kuid ilma sõda on just õpetanud teid otsima rahu poole just rahwasteliidu kaudu. Praegune rahwasteliit on nii õelda walitsuste esitus, kuid kõigil on teada, et selle kõrwal asub weel rahwasteliidu rahwuswaheline unioon, kelle liigeteks on rahwas. Mida laiemale tungib rahwaste uniooni mõte rahwahulkadesse, seda suuremat ja otsekohesemat mõju awaldab see unioon

rahwasteliidu peale. Meie, nimelt wäikerahwaste kohus peaks olema kõigest jõust kaasa mõjuda selleks, et rahwasteliidu autoriteeti tõsta. Et minul isiklikult kahjuks mitte wõimalik ei olnud rahwasteliidu täiskogu istungitest osa wõtta, siis paluksin ma läinud aasta eeskujul ära kuulata meie delegatsiooni liikme härra kindral Laidoner'i üksikasjalist aruannet rahwasteliidu täiskogu neljanda istungi kohta.

J. Laidoner (põl.): Lugupeetud rahwasaadikud! Wabariigi Walitsuse ülesandel on minu peale pandud kohustus tänawuaastasest rahwasteliidu täiskogu tegewusest Riigikogule lühikest aruannet ette kanda. Minu tänane seisukoht on natukene teine kui minewal aastal. Mineval aastal olin mina tegelik delegatsiooni juhataja ja kõik oma aruandeid tegin delegatsiooni nimel. Delegatsiooni esimees, härra Piip wiibis seal ainult mõned päewad. Nüüdne delegatsiooni juhataja, härra Pusta, pidi otsekohe Pariisi sõitma ja meie ei saanud mitte offitsiaal aruannet kokku seada ja sellepärast oleks minu aruanne ainult kuj ühe delegatsiooni liikme oma. Siiski püüan seda teha nii erapooletult kui wõimalik on. Ma arwan, et minu ettekanne saab olema nii ütelda meie üldmulje, mis kõigile meie delegatsiooni liikmetele rahwasteliidu istungist jäi.

Nagu lugupeetud wälisminister teatas, oli tänawune rahwasteliidu istung neljas täiskogu istung. Istungi algul oli rahwasteliidus 52 riiki, nendest aga puudusid 5 riiki, nii et kohal oli 47 riiki.

Üldine mulje, mis tänawu silma paisus, oli see, et Rahwasteliit muutub ikka rohkem ja rohkem demokraatlikuks asutuseks, kus kõigil riikidel ühesugune hääleõigus on. Mineval aastal tähendasin mina siin, et alguses oli ju loomulik, et rahwasteliit oli wõitjate liit, sellepärast, et rahwasteliit ellu kutsuti Versailles'i rahulepingute põhjal. Muidugi selle tõttu oli rahwasteliidus domineeriw osa wõitjatel riikidel, kuna nüüd juba selle lühikese aja jooksul on rahwasteliit oma wälimust selles mõttes muutnud. See tuli ka rahwasteliidu walimistel ilmsiks, et mitte ainult suurriigid ei pea juhatusest osa wõtma, waid ka kõik teised riigid. Tänapäew oli Euroopas ühe suure ja ühe wäikse riigi wahel konflikt, see oli Greeka ja Itaalia wahel ja selle tõttu katsuti just

walida ja leida juhatajat, kes oleks selles tükiküsimuses täiesti erapooletu. Räägiti wõrdlemisi pikalt ja laialt selle üle ja tuld otsusele, et kõige parem on walida ühte Kesk-Ameerika riiki ja sellepärast tuli ka nii välja, et näituseks minewal aastal oli üks Lõuna-Ameerika riikidest ja tänawu oli Kesk-Ameerika riik ja wõib öelda, et see on meelega tehtud, et juhatajaks seada niisuguse riigi rühma esitajat, kes praegu Euroopa lahkkelides ja lahkhuwides täitsa erapooletud oleksid. Selle tõttu sai ka rahwasteliidu täiskogu esitajaks tänawu Kuba.

Täiskogu juhatus seisab koos juhatajast, esimehest ja kindral-sekretäärist, 6 abiesimeest. Abiesimeeste walimiste juures pandi ette kolme suure riigi esitajad ja peale selle waliti wäikse riigi esitajaid ja nende keskel sai walitud abiesimeheks meie delegatsiooni esimees härra Pusta. Pean tähendama, et kui iseseiswa Eesti riigi esitaja sai juhatusse walitud, siis see meie iseseiswale Eesti riigile suureks auks ja rekomendatsiooniks on. Peab ka veel juurde lisama, et iseenesest juhatusel ja juhatusel liikmel on rahwasteliidu tööde kohta wõrdlemisi palju mõju. Nagu igas asutuses, seab juhatus kokku päewakorra, juhatus otsustab, mida päewakorda wõtta ja mida mitte, nõnda, et mitmedki asjad just juhatuselst ära ripuwad, ja sellepärast on hea kui kellegil riigil oma esitaja juhatuses on.

Peatan siin muuseas ka meie wähemusrahwaste küsimuse juures rahwasteliidus. Selle küsimuse ajalugu on järgmine: Peale ilmasõda, kui tekkimas olid ilmasõja tagajärjel uued riigid, nagu Poola, Tsheho-Slowaakia jne. ja kuna mõned olemasolewad riigid väga wõimsalt suurenesid, nagu Serbia, Rumeenia, siis Versailles'i rahulepingu ajal pandi neile riikidele sellekohased wähemusrahwaste lepingud ette, mida nad alla kirjutasid, kus nad kohustasid oma tulewases põhiseaduses andma sellekohased õigused nendes riikides asuwatele wähemusrahwastele. Peab tähendama weel, et see küsimus on iseenesest weel wanem, sest juba Serbia riigi tekkimise juures 1878 aastal oli see küsimus arutusel ja Serbia kirjutas alla sel ajal wähemusrahwaste lepingule, nõnda siis sellest ajast on juba olemas niisugune rahwuswaheline õiguse mõiste. Nüüd, kui rahwasteliitu uusi riikisid hakati wastu wõtma, tõsteti seal küsimus üles, et need riigid, mis saawad

rahwasteliitu wastu wõetud, annaks sellekohased kohustused, et omas seaduseandluses kaitsta wähemusrahwaste õigusi. Kui Eesti riik rahwasteliitu wastu wõetud 1921 a. andis ka meie walitsus sellekohase kohustuse. Meie käest ei nõutud otsekohe mingisugust lepingut, waid nõuti, et meie siiski selle asja kohta kohustuse annaks. Siis ei olnud selge see, missugune see kohustus peab olema ja selle kohta pidi Eesti wabariik läbirääkimisi pidama rahwasteliidu nõukoguga. Eesti wabariigi poolt oli selleks määratud meie Pariisi saadik härra Pusta ja tema pidas läbirääkimisi, mis kestsid ligi 1½ aastat. Nagu paljud Riigikogu liikmed mäletawad, selle küsimuse kohta olid kahesugused arwamised. Nagu mitmed Riigikogu liikmed mäletasid, oli Riigikogus siin kord juhuse, kus kaks wälisministrit, üks oli endine, teine oli selleaegne wälisminister, kus mõlemad lahk-arwamisel olid. Ja see ei ole mitte ime. Sellepärast ma tähendan, kui meie selle kohustuse andsime, siis ei olnud nõukogus weel selge, missugune resultaat sellel läbirääkimisel pidi olema. Meie walitsus sai sellest nõnda aru, et lepingut meil alla kirjutada tarwis ei ole. Aga läbirääkimisi alustati. Iseenesest on arusaadaw, kui mingisugused läbirääkimised on, siis need läbirääkimised peawad mingisuguse lõpuaktiga lõppema. Niisuguses seisukohas olid ka teised riigid Leedu, Läti. Nüüd 1½ aastase läbirääkimise järele järk-järgult jõuti otsusele, et kõige parem on sellega lõpetada, et rahwasteliidu nõukogu wõtaks wastu sellekohase resolutsiooni, mida kinnitaks sellekohane walitsuse esitaja, kellega just läbirääkimisi peeti. Niisugused resolutsioonid ja deklaratsioonid on tehtud Leedu poolt, on ka tehtud Läti poolt.

Meie esitajaga ei olnud rahwasteliit kunni wiimase ajani kokku leppinud. Mis sisuliselt asjasse puutub, siis on need nõudmised, mis rahwasteliidu nõukogu ette paneb, iseenesest wähemad, kui meie põhiseadus seda garanteerib. Meie omas põhiseaduses oleme rohkem annud ja kinnitanud, kui rahwasteliidu nõukogu seda nõuab. Aga siin ei ole tähtis fakt, waid tähtis on printsii. Rahwasteliit ja eriti rahwasteliidu tähtsam tegelane lord Robert Cecil ütleb, et praegusel ajal järkjärgult luuakse uusi mõisteid rahwuswahelises õiguses. Ühes sellega on ka nii ütelda kaswamas rahwuswaheline õigus

wähemusrahwuste püsiwuse alal. Meie kohta oli see waidlus rohkem printsiibi waidlus, kui oluline tarwidus. Tähendasin juba, et keegi rahwasteliidu nõukogus selle wastu ei waielnud, et meie seadus, peajasjalikult meie põhiseadus seda mitte ei garanteeriks. Just enne tänawust täiskogu algust, see on augusti wiimastel päewadel — täiskogu astus kokku 3. septembril — oli juba enam-wähem kokku lepitud rahwasteliidu nõukogu alamkommissjoni ja meie esitaja wahel selle resolutsiooni sisu kohta ja ka deklaratsiooni sisu kohta, mis härra Pusta pidid andma. Sel ajal oli härra Pusta selle deklaratsiooni lühidalt telegraafi teel Wabariigi Walitsusele saatnud. Wabariigi Walitsus arutas selle läbi ja soovitas omalt poolt veel mõned märkused selle deklaratsiooni juurde wõtta. Siis kui Wabariigi Walitsuse poolt sellekohane otsus tuli, siis meie esitaja selle tõttu pani veel kord ette nõukogule alamkommissjon kokku kutsuda. Siis seati resolutsioon kokku, ja paigutati sellesse resolutsiooni veel need walitsuse soowid, mida meie walitsus oli tagantjärele teatanud. Siis sai see deklaratsioon, wõi resolutsioon, mis on härradele Riigikogu liigetele wälja jagatud, ühe nõukogu liikme, Brasiilia saadiku härra Rio Branco poolt, nõukogule ette pandud. Nõukogu kinnitas selle deklaratsiooni. Selle resolutsiooni järele tegi siis oma deklaratsiooni härra Pusta, mis ka härradele Riigikogu liigetele kätte jagatud, ja mis ühes selle eelmise resolutsiooniga sünnitab ühe orgaanilise terwiku, wõi ühe kogumõiste, nii et deklaratsioon ei ole maksew ilma resolutsioonita. Nõukogu kinnitas nad mõlemad, ja otsustas seda informatsiooniks täiskogule esitada, seda tehti ka. Pärast teatati rahwasteliidu täiskogule sellest, ja anti see kokkulepe niisugusena sinna, ta kinnitati siis ka täiskogus, ehk õigemini wõeti teadmiseks täiskogus. Sellega oli siis meie vähemusrahwuste küsimus lõpetatud. Ma pean veel tähendama, et siin olid teatud lahkarwamised; nii omal ajal, minewal aastal, arwati, et selle kohustuse peale, mis meie esitaja andis 1921 a. meie rahwasteliitu wastuwõtmise puhul, et selle peale mingisugust rõhku panna ei maksa. Nimelt sellepärast, et ka Soome on ilma mingisuguste tingimisteta wastu wõetud. Aga siin peab tähendama seda, et lord Robert Cecil alles hiljuti tähendas, Soome olla küll wastu wõetud tingimisteta, aga

et see sugugi hea ei olla. Ja teiseks, Soomes faktiliselt ei ole vähemusrahwust; kui seal elawad rootslased, siis ei ole nad mitte vähemusrahwus, waid on, nõnda ütelda, kaks walitsewat rahwust. Rootslased on Soomes täieõiguslik rahwus, nii et seal isegi iga dokument kahes, nimelt Soome ja Rootsi keeles on. Praegu igatahes waadatakse selle asja peale rahwasteliidus sisuliselt. Ma tähendasin, et kõigile Riigikogu liigetele on see dokument wälja jagatud ja meie näeme, et kõik need kohustused, mida rahwasteliit meie käest wõtab, ainult printsiipiaalsed on. Meie oma seadusandlus on selles asjas ette läinud. Meil on see juba põhiseaduses ette nähtud, ja loodame, et põhiseadusele järgnewad ka sellekohased eriseadused. Nõnda et meie igatahes sel alal mingisuguseid sekeldusi ei pruugi oodata. Pealegi veel tuleb tähendada, et kui wõrrelda meie vähemusrahwuste seisukorda teiste maade vähemusrahwuste omaga, siis peame meie, kui meie erapooletud tahame olla, konstateerima, et siiski meie vähemused palju paremas seisukorras asuwad.

Järgmine suurem küsimus, mis küll rahwasteliidu päewakorras ei olnud, aga mis siiski end väga mõjuwalt tunda andis ja terwe ilma ajakirjanduse väga pingul pidas, oli Itaalia konflikt Greekaga. Mina loen enda kohuseks härradele rahwasaadikutele nii sellest teatada, nagu teda seal käsitati. Seda on muidugi õige raske teha erapooletult. Nagu teada, on selles asjas hulk eriarwamisi, wõiks peaaegu ütelda, et iga inimesel selles asjas on oma eriarwamine. Siiski katsun seda teha niiwõrd erapooletult, kui see minu wõimuses. Nagu teada, just enne täiskogu kokkukutsumist tapeti Greeka piiril Itaalia piirikommissjon terwelt ära. Piirikommissjon oli määratud rahulepingu põhjal. Teatawasti tekkisid peale ilmasõda 2 kõrgemat asutust, mis pidid rahwuswahelisi sekeldusi lepingute põhjal lahendama. Need olid nõndanimetatud kõrgem sõjanõukogu ja saadikute nõukogu. Nüüd on küll üks asutus oma töö lõpetanud ja nimelt kõrgem sõjanõukogu, aga saadikute nõukogu on olemas ja tema poolt oli siis wälja saadetud see kommissjon, kes koos seisis ühest kindralist, ühest leitnandist, siis oli seal 1 arst, 1 tõlk ja 1 shoföör. Need kõik sõitsid ühes autos ja said Greeka piiril ära tapetud. Teatawasti reageeris Itaalia walitsus selle peale väga

ägedalt. Ta okkupeeris Korfu saare. Nüüd tuli suur konflikt: 1) sõjahädaoht oli olemas, 2) oli aga tarwis seda kuidagi reguleerida. Rahwasteliidu põhikirja kümnes artikkel nõuab, et rahwasteliit peab kaitsema iga riigi territoriaalset iseseiswust. Siin oli aga ühe riigi territoorium puudutatud teise tugewama riigi poolt. Kui mina Saksamaalt läbi sõitsin, siis oli Saksa ajakirjandus iseäranis äge ning nõudis, et rahwasteliit peab tingimata wahele segama, et seda tüli wõi konflikti lõpetada. Siin tuli aga suur küsimus. Itaalia tegelik walitseja wõi diktaator Mussoliini teatas otsekohe, et kui rahwasteliidu nõukogu wahele segab, siis astub Itaalia rahwasteliidust wälja ja põhjendas seda sellega, et see komisjon on wälja saadetud saadikute nõukogu poolt, on saadikute nõukogu orgaan ning saadikute nõukogu peab ise seda küsimust lahendama. Igatahes oli rahwasteliidu seisukoht selles küsimuses raske. Kui rahwasteliit oleks jätnud selle küsimuse päris puudutamata, siis oleks selle all rahwasteliidu, nii ütelda prestiish wõi seisukoht kannatanud, sest sellega oleks rahwasteliit ära ütelnud oma otsekohestest kohustustest. See tuli osalt sellest, et on kaks kõrgemat asutust olemas, kes rahwuswahelisi küsimusi reguleeriwad ning üks pooltest, nii ütelda kohtualune, ütleb, et mina tunnistan selles asjas ühe asutuse kompetentsi ning teisel ei ole õigust siin wahele segada. Nüüd tuli kalkuleerida, kuidas seda küsimust lahendada, et rahwasteliit selle all ei kannataks ja et sõjahädaohtu ära hoida ning et Itaaliat mitte rahwasteliidust wälja lükata. Peab ütleva, et oli väga käremeelne wool iseäranis Saksa ja Ameerika ajakirjanduses, kus nõuti, et rahwasteliit peab väga mõjuwalt ja tugewalt wahele astuma. Nagu juba tähendasin, oli siin oma raskuspunkt sees: oli kaalupeal rahwasteliidu prestiishi küsimus ning ühe suurema Euroopa riigi wäljaastamise küsimus. Raske oli otsustada, kumb küsimus neist tähtsam, sest rahwasteliidust wälja astumas oli riik, kes kõige liberaalsem ning kes alati on wäikeriikisid toetanud ja peab ütleva, ka Eesti riigi eest kõige pealt wälja astus. Omal ajal, kui suurriigid meie rahwasteliitu wastuwõtmise küsimust arutasid, siis oli ainult Itaalia, kes ütles, et tema toetab Eesti, Läti ja Leedu riigi rahwasteliitu wastuwõtmist. Teine raskuspunkt seisab sel-

les, et rahwasteliidu põhikirja kümnes artikkel, tema on küll rahwasteliidu põhiseaduses, on raske ilma eriseaduseta ellu wiia, nagu on olemas artiklid ka riikide põhiseadustes, mida ilma eriseaduseta ellu wiia ei saa. Üks asi on see, et rahwasteliidu nõukogu wõib küll iseenesest teha mingisuguse otsuse, aga kuidas seda otsust täide wiia, kui selleks mingisugust eriseadust weel ei ole ja teiseks, kas saawad teised rahwasteliidu liikmed seda otsust täita. Kui oleks näituseks praegu niisugune otsus, et Eesti peab ära kutsuma Itaaliast oma esituse. See oleks nii ütelda kõige nõrgem kohustus ja siiski, kas saab Wabariigi Walitsus seda ilma parlamendi otsuseta teha. Minu arusamise järele wõib ta küll esitaja puhkusele lasta, aga ära kutsuda ilma parlamendi otsuseta põhiseadus ei luba. Nagu juba tähendasin, ei ole seda põhikirja kümmandat artiklit mitte kerge tarwitada, sest rahwasteliidu nõukogu ei ole mitte mingisugune super wõi tunnistatud üldwalitsus, sest riikide walitsused on ikkagi täiesti suweräänsed walitsused. Need olid need wastastikused mõisted ja selle tõttu oli selle küsimuse lahendamine väga raske. Wiimaks wõeti ikkagi Itaalia protesti peale waatamata rahwasteliidu nõukogus see asi arutamisele ning ka Itaalia wõttis nendest waidlustest osa, Itaalia poolt oli esitajaks Salandra, endine Itaalia wälisminister, ning Greeka poolt Politis, ka väga asaw adwokaat. Seal sai see küsimus arutusele wõetud ning ühes sellega anti teada ka saadikute nõukogule Pariisis, kus kõik abinõud tarwitusele wõeti selle küsimuse rutuliseks lahendamiseks, sest peaülesanne seisis selles, et rahwasteliidu prestiishi päästa ja et sõda ei tuleks. Wiimaks saadi nii kaugele, et Itaalia walitsus teatas, et mingisugust sõjalist hädaohtu tema poolt karta ei ole. See oli juba suur samm edasi. Tehti sellekohane ettepanek rahwasteliidu nõukogus, kuidas seda konflikti lahendada. Sellest ettepanekust teatati saadikute nõukogule, kes ka selle ettepaneku sanktsioneeris ja oma firma all esile tõi, nõnda, et wiimaks sai see küsimus telgitaguse surwega lahendatud. Peab ütleva, et selle küsimuse lahendamisel rahwasteliidul väga suur teene oli. Mina arwan, kui rahwasteliit mitte ei oleks niisugust surwet awaldanud, siis ei oleks see küsimus praegu weel lahendatud olnud ja oleks wõinud lahendus

palju raskemaks minna, kui ta sennj oli. Teiseks peab tähendama, et rahwasteliit ei saanud wahele segada sellepärast kõige kindlamalt, et tema ei ole mitte isewalitsew asutus, waid rahwasteliidus on sarnane seisukord, nagu igas riigi walitsuses, kus oma erakonnad on, kus kuulatakse, mis räägib see partei, ja mis räägib teine partei jne. Rahwasteliit, tema on demokraatlik asutus ja selle tõttu on temal ka demokraatia negatiivsed küljed. Ma pean tähendama, et mõni kord oli õhk kaunis närwiline ja paljud arwasid, et peaks tugewamini wahele segama, kuid siiski olid teised, kes seda küsimust külmawerelisemalt kaalusid. Arwati, et seda niiviisi teha ei saa, nagu öeldakse „et pill lõhki ei läheks“. Kui oleks kõik suurriigid olnud ühel arwamisel, et rahwasteliit peab wahele segama, siis oleks see wast otsekohe ka mõju awaldanud. Briti esitaja lord Robert Cecil oli sellel arwamisel, et rahwasteliidul on wahelesegamise õigus ja ta peaks wahele astuma. Prantsuse esitaja oli selles küsimuses tagasihoidlik. Seda kõike arwesse wõttes wõib oletada, et see Itaalia, wõi ka Mussoliini peale mõju awaldamata ei jätanud. Itaalia teatas, et tema mitte ei tunnista seda otsust, mis rahwasteliidus tehtud, mille tõttu tema rahwasteliidust wäljaastumisega ähwardas. Teadagi, et sarnasel juhtumisel oli seisukord äärmiselt põnew. Peab wahele tähendama, et alguses see suur wool, mis oli Itaalia wastu sihitud, natuke muutus, kui ilmsiks tulid selle kuriteo üksikasjalised andmed. Selgus, et see kuritegu oli siiski väga häbematu toime pandud Greeka territooriumil. Ei ole küll selgeks tehtud, et Greeka walitsus sellest teadis. Paljud arwasid, et see organisatsioon kuulus ikkagi Greeka sõjawäkke. Olla anekdoodina isegi sarnane jutt olemas, et Ameerika ajakirjanik oli Mussoliini juures olnud, kus ta oli öelnud, et Genfis rahwasteliidus räägitakse väga palju wäikeste rahwaste õigustest, mille peale Mussoliini olla wastanud, et wäikestel rahwastel ei ole siiski mitte õigus piirkommisjoni liikmetele kallale tungida ja neid tappa. Sealt kohast, kust piirkommisjon pidi läbi sõitma, sõitis Greeka esitaja enne läbi, ja tema pidi itaallasi ootama. Tema ei teinud seda aga mitte ja pool tundi hiljem tapeti seal Itaalia komisjon terwes koosseisus ära.

Lasti kakskümmend kunni kolmkümmend pauku wiie inimese peale. Mõrtsukad olla metsa jooksnud ja asi oli lõpetatud. Läks mõni aeg mööda, enne kui mõni Greeka wõimudest oli kohale ilmunud. Uurimine selles asjas on sellel kohal teatud raskustega seotud, sest maakoht, kus mõrtsukatöö toime pandi, on selleks väga kohane walitud. Juhtumisi nägin täna ühes Prantsuse shurnaalis selle koha plaani, mille järele wõib otsustada, et see koht tõesti väga metsik on. Waatamata nenue andmete peale peab siiski fakti kinnitama, et üks suurriik okkupeeris teise riigi maa-ala — see oli nii ütelda kuritegu, mis wastandiks oli sellele tapmisele ja mis lõikas rahwasteliidu lihasse ja luusse. Pean tähendama, et ka meil paljudel wäikestel riikidel see hoop väga raske oli sellepärast, et meie teadsime, et Itaalia teiste suurriikide keskel kõige liberaalsem senni oli. Teiseks, Itaalias on praegu seisukord, kus nüüd parlament väga suurt mõju awaldada ei saa, sellepärast, et seal on peaaegu diktaatorline, ehk isewalitsuslik kord, mida arwesse tuli wõtta. Lõppude lõpuks sai konflikt siiski lahendatud rahwasteliidu kaasabil. Ei saa tähendamata jätta, et rahwasteliidu prestiihi selle all kannatas. Ma tähendan weel kord, et selle kümnenda artikli tarwitamine siiski väga raske on. Kui rahwasteliit koos seisaks nii ütelda isewalitsejate esitajatest, siis oleks see ehk kergem olema, aga meie teame, et rahwasteliit seisab koos walitsuste esitajatest, kelle seljataga igal ühel on otra parlament. Walitsus ei saa üksinda midagi teha ilma parlamendita. Asi ei ole rahwasteliidus sugugi sarnane, et seal wõiks liidu seadusandlusega asju reguleerida, ja nõukogu oma käskusid anda. Tüli sai igatahes lahendatud, sõjahädaoht on täiesti möödas. Tähendan weel, et arwamised lähewad lahku. Mina isiklikult olin selle poolt, et oleks pidanud julgeste wahele segama. Praegu ma küll kaldun selle poole, et on wist targaste tehtud, kuna seda küsimust lahendati järk-järgult, pikka mööda. Itaalia wäljaastumine oleks ehk rahwasteliidule palju suurema hoobi annud. See on siis kõik, mis ma selle küsimuse kohta tahtsin ütelda.

Järgmine tähtsam küsimine oli kümnenda artikkel, mis on, nagu teie teate, rahwasteliidu põhikirja baasis wõi alus. See on see artikkel, mis Versailles'i rahulepingu sõlmimise juures kõige suuremaid

waidlusi esile kutsus ja mille kallale Ameerika president Wilson on kõik oma energia ja tahtmise mahutanud, et seda artiklit läbi wiia. Aga see artikkel paneb liiga suured kohustused peale, tema on ideaal. Kui keegi riik nii wallatuks läheb ja teisele kallale kipub, siis peaks olema rahwasteliit see wõim, kes kohe astub wahele sõjalise jõuga. Tähendab, see artikkel on ideaal tulewiku tarwis. Nii ütelda, kui rahwasteliit oleks üliwalitsus ja praegused suweräänsed walitsused oleks omawalitsused, siis oleks see wõimalik. Aga praegu ei ole seisukord weel mitte nii; rahwasteliit ei ole nüüd mitte maailma parlament. Tema tahab küll selleks saada, aga ta ei ole ikkagi praegu seda weel mitte. Selle tõttu oleks kümnenda artikli tarwitamine väga raske. Tuleb katsuda seda põhiseaduse paragrahwi nii ütelda järk-järgult rahwuswahelisel seadusandlikul teel reguleerida. Eriti selle paragrahwi wastu oli juba esimese rahwasteliidu täiskogu koosolekul Kanaada, kes tegi ettepaneku seda artiklit muuta, seda pehmendada, et mitte nii suur nõudmine ei oleks, mida täita ei saa. Kõige ilma juristid, rahwuswahelise õiguse teadlased on tema juures waielnud ja ikkagi on wiimaks otsuse juurde jäänud, et seda paragrahwi muuta mitte kohane ei ole. Aga tema on ideaal, mille poole peawad püüdma kõik riigid. Siis arwati ehk saab seda asja nij lahendada, et antakse sellele artiklile interpretatsioon, mis nüüd wõimaldaks seda artiklit siiski täita, mis nii ütelda oleks praktiliselt läbiwiidaw. Sõjaline tegewus on sarnane asi, et rahwasteliit üksinda, wõi rahwaste enda nõukogu ei saa käskida kellegile riigile kolmanda riigi wasta astuda, kuigi see kolmas oleks pealetungija. See õigus otsustada, kui suure jõuga üksikud riigid peawad wahele astuma, jääks parlamentide otsustada, muidu tuleb nii, et parlament on ennast juba awansina oma õigustest lahti ütelnud. See otsus on isenesest tähtis ja ma kannaks ta siin ette:

„Seletus pakti 10. artikli juurde.

Esimese komisjoni poolt esitatud aruanne.

Esimene komisjon, olles läbi arutanud Kanaada ettepaneku mõnesuguste paranduste tegemise kohta pakti 10. artikli juurde, paneb täiskogule ette wastu wõtta järgmist resolutsiooni:

„Täiskogu, soowides pretsiseerida pakti 10. artiklisse üleswõetud kohustuste ulatust, niiwõrd kui see puutub Kanaada delegatsiooni poolt esiletoodud punktidesse, wõtab wastu järgmise resolutsiooni“.

„Kümnenda artikli mõttega on kooskõlas, et juhusel, kui nõukogu loeb tarwilikuks soowitada sõjaliste abinõude tarwituselewõtmist, olgu kallaletungimise, kallaletungimise hädaohu ehk ähwarduse puhul, tuleb temal arwesse wõtta iga riigi geograafilist seisukorda ja erilisi olusid“.

Tähendab, antakse parlamendile otsustada, kas nõukogul ülepea on õigus wahele segada.

„Teiseks, mis puutub kohustusse liigete rippumatust ja territoriaalset puutumatumust kaitssta, siis kuulub iga liikme konstitutsionaalsetele wõimudele otsustada, mil määral see liige kohustatud on selle kohustuse täitmist kindlustama oma sõjaliste jõudude abil.“

Siis kolmandaks wõeti wastu niisugune punkt: „Igatahes aga tuleb nõukogu poolt tehtud soowiawaldust pidada kõige suurema tähtsuse osaliseks ja seda kõikide liidu liigete poolt tähelepandawaks wõtta soowiga parema tahtmisega (bona fide) oma kohustusi täita.“

Tähendab, tuleb arwesse wõtta iga riigi geograafilist seisukorda ja olusid, et nõukogu ei saaks sundida näituseks Eestit minna nüüd kusagile Lõuna-Ameerikasse wahele segama.

Nii siis töötati välja see interpretatsioon, mida tänawu ei saanud mitte teostada, sest erapooletuks jäid mitmed riigid ja üks oli wastu, see oli Persia. Rahwasteliidu põhikirja järele ei saa wastu wõtta otsust, kui keegi riik on wastu. Meie jääme erapooletuks, kuna meil oli oma walitsuse poolt direktiiv, et muutmist mitte aktsepteerida.

Minu isikliku arwamise järele tuleks väljatöötatud interpretatsioon wastu wõtta, sellepärast et praegusel silmapilgul, praeguse ilmakorra juures ei saa ükski riik sõda alustada, nii ütelda teise karistuseks, ilma oma parlamendi heakskiitmiseta, ikkagi peab jääma lõpuotsus oma parlamendile. Teist seisukohta praeguses rahwuswahelises korras ja rahwuswahelise õiguse mõistes weel ei ole. Aga ma tähendan, et tänawu see küsimus jäi lahti, jäi tulewaks aastaks sellepärast, et üks riik wastu oli, arwatawasti saab ta tulewal aastal wastu wõetud. Meil mingisu-

gust kartust olla ei wõi ja meil on parem selles mõttes, et meie teame, mis selle kümnenda artikli all tuleb mõelda, mis sugused on meie kohustused ja mis meie oodata wõime. Senni ajani on sellel artiklil täiesti deklaratiivne karakter.

Järgmine suur küsimus oli desarmeerimise wõi sõjawäe warustuse vähendamise küsimus. Prantsuskeeles on sõna „Armement“, Saksa keeles „Ausrüstung“, Wene keeles „Woorushenie“. Härra välisminister tähendas, et Eesti keeles on nüüd tarwitusele wõetud sõna „relwastused“, see tähendab sedasama, mis on Saksa keeles „Bewaffung“ ehk „Ausrüstung“. Sõjawäelased on seda sõna juba tarwitanud, aga mina selle tarwitamisega weel harjunud ei ole. (Wahel hüüe paremalt poolt: See on hiina keelne sõna.) Kas Teie tunnete niipalju Hiina keelt, mina küll ei tunne. Selle küsimuse, nii ütelda, relwastuste vähendamise ajalugu on sama pikk kui rahwasteliidu ajalugu. Küsimus seisab selles, et rahwasteliidu põhikirjas on artiklid, mis nõuawad, et rahwasteliit peab kohe katsuma praegusi sõjawäe warustuse kulusid, wõi sõjawäe kulusid vähendada. — Mina tarwitan omas ettekandes rohkem sõna „sõjakulusid“. — Sellepärast asutati ka kohe rahwasteliidu juures sellekohane komisjon. Peale selle asutati weel sellekohane erikomisjon, ajutine segakomisjon. See ajutine segakomisjon seisab koos sõjawäelastest, siis on sinna juurde kutsutud seltskonna tegelased, töölistesitus, näituseks mängis wäga suurt osa seal Prantsuse tööliste esitaja Jouhaux, ka tänawu wõttis tema wäga aktiivselt selle komisjoni tegewusest osa. Nüüd kui arutama hakati sõjawäe kulude ja warustuse vähendamist, siis selgus, et kõige raskem küsimus on see, et enne ei saa seda teha, kui ei ole garantiid, et keegi kolmas riik kallale ei tule. See kõik ripub sellest ära, kui palju on kindlustatud olemasolu wõi rippumatus ühele wõi teisele riigile. On selge, et ükski riik neid suuri summasid, neid miljonid ja miljardid wälja ei annaks, kui temal hädaohtu ei oleks ja kui temal oleks mingisugune garantiid, et tema iseseiswusele wõi rippumatusse keegi kallale ei kipu. See on põhimõte, mis juba 1921 aasta tähtsama rahwasteliidu tegelase lord Robert Cecil'i poolt wälja öeldi ja nii ütelda kõige selle töö aluseks jäi. Minewa-aastasel täiskogu istungil sai wastu wõetud selleko-

hane resolutsioon, et ainult siis on wõimalus wäe vähendamist läbi wiia, kui on üldine garantiid ja sellepärast tehti minewal aastal, nagu ma ette kandsin, rahwasteliidu nõukogule kohustuseks, et ajutine segakomisjon wälja töötaks sellekohase lepingu kawa kõigi 54 riigi wahel. See oli hiigla ülesanne ja mina pean otsekohe tähendama, et mina, kui sõjawäelane, ei uskunud, et seda saab teha nii ruttu; nii suur oli see ülesanne. Siiski on see töö õnnestanud. Üldse lepingu kawa töötas wälja lord Robert Cecil ja andis selle segakomisjonile. See oli wäga radikaalne lepingu kawa, aga ta oli natukene elust kaugel. Teise kawa töötas wälja Prantsuse colonel Reguin. Seda ei ole tema ükski wälja töötanud, waid see on Prantsuse kindralstaabi töö. Ja see praegu nii ütelda rohkem detailiseeris Cecil'i kawa. Ja kui nüüd need kahe suure riigi esitajad omad kawad sisse andsid, siis oli muidugi näha, et nemad seda asja tõsiselt wõtawad ja tahawad seda läbi wiia. See andis hoogu ja wiimati saigi lepingu kawa wälja töötatud segakomisjonis.

Selles segakomisjonis meil otsekohe esitajat ei olnud, sest seal ei ole mitte kõikide riikide esitajad, siiski on seal Balti grupi poolt esitaja, see on Soome saadik Tallinnas härra Hölsti. Tema oli selles segakomisjonis tegew. Kawa oli wälja töötatud ja tuli arutamisele. Küsimus oli nij tähtis, et selle kohta wõis juba ette ütelda, et ta ühe aastaga kuidagi ei saa wastu wõetud. Seda lepingut nimetati minewal aastal „garantiileping“, sel aastal sai talle uus nimi wõetud, mitte „garantiileping“, waid wastastikune toetusleping — garantie — prantsuskeele sõna asemel — assistanee. See wastastikune toetuslepingu kawa oli juba wälja töötatud ja meie kolmandas komisjonis, mis spetsiaal seda asja arutas, hakkasime kohe tema kallal töötama. Töötas see kolmas komisjon rahwasteliidu täiskogus wäga palju — peaaegu igapäew olid istumised, sõeluti seda lepingut igatepidi läbi. Aga nüüd siin tuli, nagu iga suure asja juures, kus on huwitatud 50 riiki, sekeldusi. Õige raske on ju niisugustes suurtes küsimustes ühesugusele otsusele jõuda. Esiteks üks grupp riikisid, see on — Skandinaawia ja Hollandi, teatasid, et nende walitsused ei ole saanud seda kawa weel läbi waadata ja sellepärast nad ei saa siin walitsuse mõtteid awaldada, waid

peawad awaldama ainult oma isiklikka mõtteid, ehk küll nende poolt olid juba kõige suuremad wastulaused sisse antud. See oli neil ainult ettekäändeks, sest selle läbi võtsid nemad ainult isikliku arwamise awaldamisega osa, kuna teistel suuremal hulgal delegaatidel olid oma walituste wolitused.

Hakkasime siis seda arutama. Põhimõte sai siiski wastu wõetud, et niisugune leping on tarwis. Peab ka weel tunnistama, et alguses kohe selgus, et kõik riigid on lepingu poolt, näituseks kohe esimesesse artiklisse wõeti ülesse niisugune suure kohustusega mõte, et iga agressiiwne sõda, iga pealetungimise sõda on rahwuswaheline kuritegu. See esimene artikkel on järgmiselt redigeeritud: „Kõrged lepinguosalisel tunnistawad kalaletungimissõja rahwuswaheliseks kuriteoks ja annawad pühaliku tõotuse, et keegi neist ennast sarnases kuriteos süüdlaseks ei tee.“ Arutati seda kaua ja pikalt, aga siiski wiimaks ühel häälel sai see wastu wõetud. Kõigi riikide esitajad tunnistasid seda. Ühes sellega tuli arutamisele see küsimus, et kui nüüd üldleping — see lepingu kawa, mis oli esitatud, ei olnud mitte see radikaalne leping, nagu teda esitas lord Robert Cecil — waid teistsugune leping, mille järele üldtoetus juba niipalju wäiksem oli, sisaldas eneses selle tõttu teise mõiste, nimelt et sellel üldlepingul wõiwad weel olla lisalepingud, wõi kuidas see Eesti keeles ümber pandud on — prantsuskeelne sõna on *complementaire* — täiendawad lepingud, et kas siis neid lepinguid lubada wõi mitte. Wiimaks oli suurem osa riike selle poolt, et täiendawaid lepinguid lubada. Mispärast? Esiteks täiendawad lepingud on olemas ja neid ei saa praegu maha kustutada; teiseks üldleping annab liiga wähe, aga nagu seal üldiselt tähendati, ei saa ette kujutada, kui nüüd praegusel silmapilgul sõda lahti puhkeks, et siis rahwasteliit otsekohe saaks jõuga wahele astuda. Kui nüüd tulikahju lahti on, siis saab teda lokaliseerida kõige paremini, kui tuletõrjujad ligidal on. Kui neid ligidal pole, siis wõib ta wäga suureks minna, enne kui nad ligi pääsewad. Selle üle waieldi pikalt ja siin tuli nüüd seisukoht kaunis keeruline. Põhimõttelikult on üldlepingud palju paremad, kuna täiendawad lepingud wõiwad mõnikord hädaohtlikuks muutuda. Meile oli walitsuse poolt antud juhtnõor, et meie peame kõik tegema, et

ülepea lepingut läbi wiia. Selgus aga, et ilma täiendawate lepingute lubamiseta mõned riigid osa ei wõta. Sellepärast wiimaks hääletasime meie ka täiendawate lepingute poolt. Siin peab tähendama, et suured waidlused sellel alal tekkisid Skandinaawia riikide ja Hollandi poolt. Nemad tegid mõned wäga radikaalsed ettepanekud, mis küll tagasi lükkati, aga see sisu seisab nüüd selles, nagu nad ise rääkisid, — ma rääkisin just ise ühe härraga ja tema ütles, et nemad ei taha ülepea mingit wastastikust garantiilepingut.

Asi on õige lihtne, sest need riigid on õnnelikus seisukorras, neil absoluutselt midagi karta ei ole. Nemad ütlevad otsekohe, et neil ei ole praegu kedagi karta ja nemad ei saa ka teisi toetada. Sellepärast ei saa ka omale ette kujutada, kes läheks Rootsimaale kallale, kes läheks Norra, Daani ja Hollandi kallale. Need on kõige õnnelikumad riigid ilmas ja selle tõttu on nemad, ja nende masse muutunud egoistlikuks. Meil on praegu wähem egoismi, ja meil on rohkem idealismi. Kui kusagil ilmas sõda lahti läheb, meie oleks wäga kurwad, kuid nemad teawad, et neisse see ei puttu ja nende riigimehed ise ütlevad: mitte juhtiwad jõud, waid masse, töölised on neil liiga egoistlikud, neil ei saada sellest aru, et nad peaks nii ütelda, üldsuse kasuks end ohwerdama. Sellepärast on nende seisukoht selles asjas natukene separaat. Seal tuli ka niisugune ettepanek. Tehti ettepanek Skandinaawia riikide poolt — teha leping ainult moraalilise abiandmise peale. Muidugi teised riigid waidlesid wastu, et selleks tarwis ei ole miljonid maksta, et ainult moraalilist toetust saada. Ja kolmanda komisjoni esimees, härra Skirmunt, — Poola esitaja, tema juhatas wäga hästi ja erapooletult, — pani selle küsimuse hääletamisele, missugused riigid on selle poolt, kas wõiks riigid lepingus ainult moraaliliste kohustustega olla? Selle poolt olid 2 Skandinaawia riiki, Hollandi ja Leedu. Leedu pidas end seal erandina ülewal. Meil muidugi ei wõinud mõtet olla teha lepingut moraalilise toetuse peale. See põhimõte näis meil nii natuke naeruwääriline olewat, siiski põhjendati seda wäga täielikult igate wiisi. Lepingu kawa sai pikalt ja laialt läbi arutatud, ja ta sisaldas wäga raskeid küsimusi. Mina ei hakka seda kõike siin ette kandma, selleks on Riigikogus ettekandmise aeg liig lühikene. Tähendan weel

lepingu maksmahakkamise kohta. See on ka üks raskematest küsimustest, millal tema maksma pannakse, kui palju riikisid peavad teda ratifitseerinud olema. Arwati et tema maksma hakkab siis, kui Euroopas kolm suurriiki ja 3 teist riiki on seda ratifitseerinud. Oli ka arutusel küsimus, kas wõiwad lepingusse juurde astuda ka need riigid, kes mitte rahwasteliidu liikmed ei ole. Oli häält selle wastu, üks osa Prantsuse poolehoidjaid oli selle wastu. Meie olime täielikult selle poolt, et peaks lubatama lepingusse astuda ka neil riikidel, kes mitte rahwasteliidu liikmed ei ole. See oli ka Inglise wõi Briti riigi seisukoht. Nende riikide all Euroopas tuleb arwata Saksa ja Wenemaad. Nii on see kawa täiesti lahtine. Lahkarwamised olid suured ja ei wõigi ka teistwiisi olla, sest et ühe aastaga niisugust hiigla asja läbi wiia on peaaegu wõimatu. Nii sai siis kawa komisjonis läbi arutatud ja anti täiskogule. Täiskogu otsustas kawa teatada kõigi riikide walitsustele. Ja nüüd peavad kõigi riikide walitsused seda tänawu aasta jooksul läbi arutama ja tulewal aastal tuleb ta täiskogus uuesti arutusele. Ma ei tahaks mitte nii optimist olla, et ma julgeks öelda, et ta tulewa aasta juba walmis saab. See oleks siis midagi pörutawat olema, sest ei wõi loota, et niisugune raske küsimus nii ruttu walmis saab. Ühte igatahes peab ütleva, et kõik riigid soowivad seda ja peab alla kriipsutama, et ka Skandinaawia riigid, ehk nemad küll eraldatud seisukorras on, wäga elawal sellest osa wõtawad. Nõnda et tahtmist on, aga ei wõi mitte öelda, et seda nii ruttu saaks läbi wiia see on rahwasteliidu põhikirja wõi põhiseaduse laiendamine, täiendamine ja pretseerimine eriseadustega, mis tuleksid wälja anda põhiseaduse täidewiimiseks.

Peale selle olid weel selles samas komisjonis weel mitmed teised küsimused arutusel, muuseas ka statistika küsimus. See on üks raskem küsimus, millest on nüüd üle saadud, see on, et iga aasta peetakse rahwuswahelist statistikat sõjajõudude üle. Enne oli see kõik saladuses. Praegu on igal delegaadil selle kohta raamatud ja iga aasta annawad kõik riigid teateid nende sõjawäe warustuste üle. Nii on sõjawarustused enam-wähem rahwasteliidu rahwuswahelise kontrolli all. Igatahes nendes riikides, kes on rahwasteliidu liikmed. Ja peale selle on ka Saksa warustus kontrolli all, nõnda, et Euroopas

jääwad kontrolli alt wälja ainult Wene-maa ja Ameerikas Ühisriigid. Need on kaks suurt riiki, kes kontrolli alla ei käi. Teised on rohkem-wähem rahwuswahelise kontrolli all. Ja need tegelased, kes desarmeerimise küsimuses wäga palju on töötanud, need loewad seda üheks suureks saawutuseks. See on jällegi üks samm, mis on kätte saadud. Täna wune täiskogu tunnistas rahuloldawalt, et kolme aasta jooksul pole ükski riik oma sõjawarustusi suurendanud, ehk küll wäga suurt wähendust silma ei paista, aga siiski niisugust suurt sõjajõudude suurendamist ei ole, nagu see oli enne ilmasõda. Otsekohe peab ütleva, et kõik riigid praegu wähendawad sõjajõudusid. Jällegi ei taha mitte optimist olla, et kusagil mingit sõjasaladust ei ole. Igalpool tehakse oma katseid tehnika alal. Sõjajõud on nüüd rohkem-wähem näha. Siis on weel üks wäga tähtis asi — kihwtised gaasid. Selle kallal tehakse wäga palju tööd. See wõib, nagu teadusmehed seda ütlevad, niisugused wõimalused anda üksikute riikide kätte, mida ette ei wõi kujutada. Ka praeguse tehnika seisukorra juures wõib sõjas gaaside abil terwed linnad ära häwitada, näituseks kui õhulaewastiku eskadriljed sellega warustatud on. Neid on praegu palju ja oli ka juba sõja ajal wäga palju, näituseks Prantsusmaal üks oli 6000 aeroplaani. Kui nüüd üks suur eskadrilje raskete aeroplaanidega wälja lendab, kus mitu tuhat kilogrammi ehk mitu sada puuda wäga tugewalt kontsentreeritud gaasi ligi on ja see wisatakse kusagile linna peale wälja, siis wõib see täiesti kõik surmata. Ja selle kallal tehakse nüüd wäga palju tööd. Selle tarwis on iseäraline sektsioon asutatud, et jällegi kõik leidused, mis kihwtiste gaaside alal kusagil ilmsiks tulewad, et need järk-järgult kõik saaksid ilmutatud. Et kõik ilm teaks, et niisugused leidused on. Kui see on teada, siis wõib filosoofiliselt ütelda, et iga pealetungimise abinõule tuleb wastasabinõu. Kui aga pealetungimised tulewad sootuks ootamata, siis wõib katastroof wäga suureks minna. Sellel alal tehakse palju tööd. Edasi sõjariistadega kauplemine St. Germain'i konventsiooni järele on pandud wäga kindla järewalwe alla. Euroopa riikidest on kõik, peale ühe — see on Wenemaa — selle konventsiooni ratifitseerinud. Selle järele ei ole sõjariistadega kauplemine mitte enam nii waba, et igaüks wõib osta nii

palju kui ta tahab ja mis ta tahab, waid kõik peab rahwasteliidu sekretariaadile teatatud saama.

Juhataja **J. Tõnisson**: Koosolek on juba üle kahe tunni kestnud. Kuulutan kümneminutilise waheaja.

J. Laidoner (põl.): Ma tähendan weel, et mul siin weel mitmed küsimused ees on ja raske on ühtejärgi neid kauda rääkida.

Waheaeg algab kell 7.20 min.

Koosolek jätkub peale waheaega kell 7.30 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster**.

J. Laidoner (põl.): Üks tähtsamatest küsimustest, mis rahwasteliidus pea iga aasta kordub, on uute liikmete wastuwõtmise küsimus. Täna wu olid sisse annud kaks riiki, kes tahtsid rahwasteliitu wastu wõetud saada ja kolmas tuleb wist aasta jooksul mehaaniliselt juurde. Soowi olid awaldanud Iiri ja Abessiinia. Iiriga oli lugu kerge, sellepärast, et seal olid kõik tingimised täidetud, mis rahwasteliidu liikme käest nõutakse. Selle tõttu läks Iiri küsimuse otsustamine õige ruttu. Natukene raskem oli Abessiiniaga. See on iseenesest suur rahwas, seal loetakse 8—12 miljonit elanikku. Juba see, et nii suur amplituud on wahes, sest ei teata kindlasti, kas 8 wõi 12 miljonit, näitab, et see riik on weel amorfilises seisukorras ja selle tõttu on seal weel palju küsimusi, mis otsustamist nõuawad. Näituseks on seal weel orjade pidamine olemas, mitte, et seal mingisugune orjaseisus oleks, waid inimesed wõiwad ennast eluks ajaks teisele orjaks müüa. Sellel riigil on väga hea ristisa ja nimelt Prantsusmaa, sest see riik on Prantsuse mõju all. Prantsusmaa pani kõik oma wõimu maksma, et Abessiinia wastu wõetud saaks. Wäikesed riigid olid juba põhimõtte pärast poolt, mis nõuab, et kõik väikesed riigid võimalikult ruttu rahwasteliitu saaks wõetud. See põhimõte on väga tähtis ja toetati seda igatepidi. Lõpuks wõeti Abessiinia rahwasteliitu wastu. Prantsuse esitajad tähendasid, et Abessiinias palju sarnaseid puudusi, missugused kultuurriigis olla ei tohiks, kuid kõige parem neid wäärnähtusi parandada on rah-

wasteliidu kontrolli all, mis taga õhutaaks, et ta iseseiswa riigina teiste kultuurriikide peres rõhkem hakkab tegutsema. Sel teel saab tema seisukord paranema ja läheb rohkem ühesuguseks teiste riikide omaga. Mis puutub Iiri riigisse, siis ei olnud tema wastuwõtmisel, nagu ma juba tähendasin, suuri raskusi. Iiri riik astus täisõiguslise Briti ilmariigi dominiumi nime all sisse. Minu wahekord isiklikult iirlastega muutus peagi väga heaks, juhuslikult saime suurteks sõpradeks. Seal oli nende praegune president, kes rahwasteliidus ka ühe lühikese kõne pidas.

Peale nende küsimuste oli palju teisi küsimusi, mis sotsiaalseid ja poliitilisi seisukordi puudutawad. Mul ei ole mitte wõimalik kõike seda ette kanda, sest pean ütleva, et ei tunne kõiki neid küsimusi. Peab tähendama, et rahwasteliidus tekib nii kui nii palju jookswaid töid ja üks inimene ei saa kõigest tööst osa wõtta. Seal on kuus suurt paralleel-komisjoni. Esimene komisjon arutab juriidilisi küsimusi, teine finans ja tehnilisi küsimusi, kolmas — desarmeerimise küsimusi, neljas on rahwasteliidu eelarwe-komisjon, wiendas komisjonis on üldised ja sotsiaalsed küsimused, kuna kuues on poliitiline komisjon. Meid eestlasi oli kolm delegaati ja meie jagasime töö nii, et igale ühele kaks komisjoni tuli. Mina isiklikult wõtsin desarmeerimise komisjonist osa ja wiendat komisjoni, mille liige ma olin, lihtsalt ignoreerisin, ei saanud lihtsalt käia. Walitsus ei lugenud wõimalikuks sinna rohkem esitajaid saata, aga soowitaw neid meile oleks rohkem, sest seal tulewad siiski küsimused arutusele, mis väga tähtsad, näituseks üldises komisjonis. Seal on näituseks rahwuswahelise ülikooli küsimus, mis iseenesest on väga huwitaw küsimus. On ka nüüsguseid küsimusi, mis meisse puutuwad, näituseks, rahwuswaheline kõikide ülikoolide ja keskkoolide diplomide tunnistamine, mis kohustust riikide peale paneb, seega riigi esitajaid juures sunnib olema. Weel oleks nimetamise wäärt keeleküsimus, siis lepingud, näituseks oopiumilepingud, naiste ja lastega kauplemise lepingud jne. Peale selle intellektuaalne koostöötamine. Seal wiisime ka läbi ühe küsimuse, kus ühinesid Soome, Ungari, Eesti ja Iiri esitajad, et sinna komisjoni saaks ka kutsutud Soome-Ugri rahwaste esitajad ja Kelti

rahwa kultuuri esitajad. Soome-Ugri rahwaste esitajaks sai ette määratud Soome esitaja.

Loomulikult peaks rahwasteliidus igal riigil vähemalt kuus esitajat olema, kolm täisõiguslist liiget ja 3 abidelegaati, siis saaks igas komisjonis töötada. Nagu ma juba tähendasin deklareeris iga meie walitsus oma ametisse astumise puhul, et ta väga tähtsaks peab rahwasteliidu tööd. Meie ei ole tegelikult seda jõudnud läbi wiia, et meil välisministeeriumis sellekohane osakond oleks ja et ta meil puudub, seda näitab meie kohe järgmine wäärnähtus. Meil oli küsimuse all oopiumi konwentsioon ja see sai meil ratifitseeritud 19. mail 1922 a. Aga Genfis öeldi, et waata, Eesti ei ole oopiumi konwentsiooni ratifitseerinud. Iseenesest on see väga tähtis küsimus terwes ilmas. Mina hakkasin neid dokumente järele pärima ja leidsin, et nemad on Haagi saadetud, sest dokumendid peawad olema deponeeritud Hollandis, aga sellest ei ole weel senni, see on 1½ aasta jooksul Genfi teatatud. Nüüd on praegune välisminister seda asja natukene paremine korraldanud ja ühe ametniku ametisse seadnud, kes rahwasteliidu küsimusi peab läbi töötama. Meil ei ole eeltöid ja seal ei jõua lihtsalt mitte töötada, ei saa üksinda ühel ajal kahes komisjonis töötada. On ka juhtumised, kus nõukogu ja ka komisjonid istuwad täiskogu ajal. Näituseks wõeti üldkomisjonis küsimus ülikoolide ja keskkooli diploomi ühtlustamise asjus üles; mina ei saanud sinna komisjoni minna ja ka täiskogus läks see nii läbi, et ma osa wõtta ei saanud, sest et ma kolmandas komisjonis istusin, sellepärast wõin mina selle küsimusega teisi tutvustada ainult dokumentide waral.

Weel on üks nähtus, mille peale peab tähelpanu juhtima ja see on keeleküsimus. Meil on väga raske wõõras keeles töötada rahwasteliidus ja mitte ainult meie delegatsioonil, waid ka kõigile teiste delegatsioonidel oli raskem kui neil, kelle keelt seal kõneldi. Pean tunnustama, et meie delegatsiooni esimees härra Pusta tunneb väga hästi prantsuskeelt, tema on 5 aastat Prantsusmaal elanud ja keele täiesti ära õppinud, kuid niisuguseid on wõrdlemisi vähe. Keele puudus ja oskus annab ennast tunda rahwasteliidus töötamises. Ma panin tähele, et ikka rohkem inglisis- ja prantsuskeel maad wõtab. See ei ole mitte ainult minu mulje, waid

nii palju, kui mina teiste riikide esitajatega kokku puutusin, isegi ameeriklased kõik räägiwad ühte ja sedasama, et enne sõda oli Saksa keel kaunis mõõduandew, ja teda loeti peaaegu ilmakeeleks, niisama ka Wene keel. Nüüd on aga nende mõju palju wäiksem ja seda tunnustawad kõik. Kui mina omal ajal kahtlesin selle juures, et missugune wõõras keel peaks meie keskkoolis esimeseks keeleks olema, siis pean ma nüüd ütleva, et meie koolis peaks tingimata juba algusest peale, kas inglisis- ehk prantsuskeelt õpetatama. Ilma nende keelteta on väga raske läbi saada. Seal arutati ka kunstliste keelte küsimust, nagu esperanto ja ido; ühel on ühed omadused ja teisel teised, kuid siiski neid õppida on raske, sest et neil keeltel puudub põhi, neil puudub kirjandus. Tuldi ikka sellele otsusele, ma tähendan mitte ainult meie, waid ka kõik teised delegatsioonid, et ilma nende kahe suure ilma-keelela ei saa mitte läbi.

Päewakorras oli ka palju muid teisi küsimusi, ma ei hakka neid puudutama, sest see wõtaks väga palju aega. Mina puudutan ainult neid küsimusi, mis meid rohkem huwitawad. Weel üks tähtsam küsimus on iga aasta, see on nõukogu walimine. Nagu teate, rahwasteliit seisab koos väga suurtest organisatsioonidest. Rahwasteliidu täiskogu tuleb iga aasta kokku esimesel esmaspäewal septembrikuul. Igal riigil on 3 täisõiguslikku delegaati ja igal riigil on üks hääl. Abidelegaatisid wõib olla kuupalju tahes. Suured riigid tulewad sinna mitmekümneliikmelise delegatsiooniga. Neil on iga asja peale muidugi omad spetsialistid. Siis on rahwasteliidu nõukogu, see seisab koos neljast alalisest liikmest, need on: Prantsusmaa, Suur-Britannia, Itaalia ja Jaapan. Muidugi, kui sinna sisse lähewad Ameerika Ühisriigid, Wenemaa ja Saksamaa, need saawad ka olema alalisteks liigeteks. Praegusel ajal walitakse kuus ajutist liiget kõigi riikide keskelt. See küsimus, kuidas seda walimist reguleerida, on weel lahtine. Peab nüüd tähendama, et see küsimus on kaunis keeruline ja et need walimised väga suuri intriigisid kaasa töid. Nõukogu peab wälja kujunema rahwasteliidu walitsuseks, rahwasteliidu täiskogu on parlament. Ülepea on selle üle väga palju räägitud ja waieldud. On ainult üks rekomendatsioon, et peaks saama walitud nõukogu liikmed natsionaal grupede poolt. Minewases

nõukogus olid esitatud suurriigid alaliste liikmetena, siis olid veel walitud liikmetena: Belgia, Brassiilia, Uruguai, Rootsi, Hispaania ja Hiina. Ja tänawu, kui walimised tulid, siis jälle iga üks pakkus oma kandidatuuri. Üks oli selge, et taheti sisse wiia wäkeliidu esitajaid. Minewal aastal oli ülewal Serbia kandidatuur, aga meie wastuwoolu tõttu kukkus läbi. Balti riigid astusid kõwasti selle wastu wälja. Serbia ei ole meiega mingisuguses läbikäimises, ei ole offitsiel meid tunnustanud, selle tõttu siis see kandidatuur minewa aasta kukkus läbi. Tänaawu oli wäikese liidu poolt üles seatud Tsheho-Slowaakia kandidatuur. Meil on walitsuse poolt juhtnöörid antud, et peame toetama kedagi Balti grupist. Ja kui meil seda võimalik pole läbi wiia, siis Poolat, kes ka Balti riikide hulka kuulub, kui ka see ei peaks läbi minema, siis juba Rumeenia, sest ta on riik, kellel on ühine piir Wene-maaga. Tänaawu kujunes seisukord nii wälja, et Tsheho-Slowaakia tegi väga suurt kihutustööd oma kasuks. Tema esitaja mõistab hästi uue Euroopa waimu töötada, ta on täiesti noore Euroopa poliitikamees, ta wõtab poliitikat täiesti nii, kuidas ta on. Ta tegi väga suurt kihutustööd ja tema kandidatuur läks ka läbi. Meie hääletasime Poola poolt, tahtsime, et Poola oleks sisse läinud. Peab tähendama, et minewal aastal ta oleks läbi läinud, aga ta ei pannud ennast ülesse. Tänaawu oli wastane kandidatuur, paralleel kandidatuur väga tugew, nimelt Tsheho-Slowaakia. Poola esitajaks oli seal härra Skirmunt. Tema oma kasuks kihutustööd ei teinud. Ma pean ütleva, seal on walimiste juures natukene int-riigid käimas, ja Skirmunt on otsekohene gentelman selles asjas. Ta ei oleks wõinud seda teha.

Mis puutub wahekorrasse Balti riikide wahel, siis peab ütleva, et Balti riigid töötasid iga kord koos. Igal pool, kus võimalik oli, katsusime ühiselt wälja astuda ja täiesti kooskõlas töötada. Komisjonides toetasime ühteteist. Wäikesed lahkkelid tulid Leedu poolt. Leedu astus eraldi wälja, näituseks wäewähendamise küsimuses. Ta hääletas niisuguste seisukohtade poolt, millest meie aru ei saanud, millest mina isikliselt vähemalt mitte aru ei saanud. Üldse oli meil wahekord oma naabritega hea, oli koostöötamine nendega täielik, nii nagu ka endistel aastatel. Samasugune oli ka meie

Poolaga koostöötamine. Meie informeerisime igalpool üksteist ja wahekord oli hea. Kriipsutaksin veel alla, et kunni tänawu aastani oli kaunis külm wahekord meil Skandinaawia riikidega. Tänaawu aasta hakkas see wahekord paranema. Oli juba rohkem koostöötamist, ehk nemad küll meie wastu natukene külmad olid. Meie toetasime nende kandidatuuri nõukogusse sellepärast, et Skandinaawia grupp on ikka suur grupp, ta ei ole mitte suurriikide mõju all, sellepärast meie ka toetasime, et Skandinaawia oleks esitatud. Ja Rootsi sai nõukogusse. Peale selle läksid veel rahwaste nõukogusse läbi Belgia, Hispaania ja kaks Ameerika riiki — Brassiilia ja Uruguai. Ameerikas sünnib see harilikult nii, et nemad ise seawad oma kandidatuuri üles ja teatawad siis meile ja meie hääletasime nende poolt, sest see sünnib nii, et kellega sa kokku lepid, selle poolt hääletad ja need hääletawad siis jälle meie kandidaatide poolt. Nagu juba härra wälisminister tähendas, ei olnud ühelgi Balti riikidest võimalus oma kandidaati sisse wiia, meie toetasime küll Poola kandidatuuri, aga kahjuks ei läinud see mitte läbi. Ei saa nüüd öelda, et Tsheho-Slowaakia meie wastu on, sest tema wälisminister Benes on täiesti uue Euroopa mees ja ajab poliitikat reaalselt. Enne, paar aastat tagasi, oli ta suur Wene poolehoidja, kuid nüüd on ta nähtawasti sellest loobunud ja wõtab asju nõnda, nagu nad on.

Siis veel, mis tänaawu aastal silma puutus, see oli suur Prantsuse mõju. Paar aastat tagasi, esimese täiskogu ajal oli suur mõju kõigil suurriikidel, lahus wõitjad ja wõidetud riigid, kuna nüüd juba teistel see mõju vähem oli ja kõige suurem oli just Prantsuse mõju. Põhjused olid mitmesugused. Esiteks, teiste suurriikide, nagu näituseks Suur-Britannia delegatsioon, oli kõik uus, sellepärast, et neil oli walitsuse wahetus, kuna senni ühed ja needsamad ministrid käisid. Tänaawu olid lord Robert Cecil ja haridusminister Wood. Aga ma tähendan, et lord Robert Cecil, kes on rahwasteliidu apostel, et tema ei olnud mitte möödaläinud aastal Briti mandaadiga, waid tema oli Lõuna-Aafrika esitaja, ja sellepärast oli tema möödaläinud aastal palju wabam ja seda tunnistasid tänaawu kõik. Teiseks olj veel ka teine riigimees tema kõrwal, keda tänaawu mitte ei olnud ja selle tõttu Briti delegatsioon, nagu nad ise

tähendasid, oli raskemas seisukorras. Aga Prantsusmaal olid endised isikud, kes kõikidega tuttawad ja peale selle töid nad ka wana kuulsa riigimehe Bourglais sinna, kes seal küll midagi ei teinud, waid ainult teda wõeti suurte auawaldustega wastu, sest tema on üks rahwasteliidu isadest ja suur selle idee kandja. Teised Prantsusmaa delegaadid on kõik mitu aastat juba seal töötanud.

Iga wäiksema küsimuse tarwis tootwad prantslased esile kõige paremad professorid ja suured kõnemehed, ilmakuulsaad mehed. Ja selle tõttu oligi see mõju nii suur.

Siis peab weel tähendama, et teiste riikide delegatsioonide hulgas oli ka wäga palju neid delegaate, kes on ühes sellega Pariisis akkrediteeritud ja selle tõttu ikka natukene rohkem hoiawad Prantsuse poole. Ma ei taha mitte ütelda, et meie esimese delegaadi nimetamine õnnetu oli, sest et just mina isiklikult härra Pusta't rekomendeerisin. Ma tähendan seda wahele, et sellest mitte teisiti aru ei saadaks.

Prantsuse mõju oli seal domineeriw. Itaalia oli seisukord wähe raskem Greeka konfliktit tõttu. Jaapanist puudus ka üks endine esitaja ja selle tõttu paistis silma suurem Prantsuse mõju, kui see minewal aastal oli.

Siis on weel üks suur küsimus, nimelt et Ameerika ei wõta weel osa rahwasteliidust ja see on wäga kahju, et ta mitte osa ei wõta, sest selle tõttu on tema asemel tühi koht. Peab ütleva, et erawiisil on wist Ameerika delegatsioon kõige suurem, sest sealt sõidetakse spetsiaal selleks Genfi ja seal olid kongressi liikmed ja ajakirjanikud ning üks Ameerika ajakirjanik kiitis minule, et nende ajakirjanikkude arw on seal suurem, kui kõigi teiste riikide ajakirjanikkude üldine arw kokku. Offitsiel wõtawad nad ühest komisjonist, see on wiienda komisjoni tööst osa, aga teistest nad osa ei wõta. Ei ole loota, et Ameerika nüüd rahwasteliitu astub, sest tema on wäga isoleeritud. Suure sõja tagajärjel on Ameerika rahwa meeleolu niisugune, et neil just suurt huwi ei ole Euroopa asjust osa wõtta. Ameerika mõju on tegelikult kaunis suur aga ma ei näe nüüd küll, et Ameerika nõnda ruttu rahwasteliitu astuks. See wõtab enne aega. Ameerikal ei ole mitte himu Euroopa tülidest osa wõtta.

Siis küsimus, millest palju räägitud ja millest weelgi nüüd palju räägiti, oli Saksamaa heakstegemise küsimus. Paljud arwasid, et see küsimus seal üles wõetakse, aga suurt sellest wälja ei tulnud. Saksamaa on nüüd senniajani mitmed oma suured küsimused juhuslikult otsustanud. Nii pandi omalajal Saksamaal suurt rõhku Englise-Prantsuse wastolude peale. Sellepärast lastigi Ruhr okkupeerida, aga nüüd tuleb wälja, et Prantsuse ja Englise wahel suurtest lahkoludest juttugi ei wõi olla, et seal ainult wäikesi tülisid on. Kui Saksamaa praegu arwas, et heakstegemise küsimuse seal keegi, kas Nansen, wõi Branting üles wõtab, siis sellel ikkagi suuri tagajärgi olla ei oleks wõinud. Nansen wõttis küll selle küsimuse seal ülesse, aga ta kiitis oma kõnes rohkem Prantsuse, kui Saksamaad. Peab weel tähendama, et Nanseni prestiish wiimasel ajal langenud on. Ta oli kandidaadina üles seatud just meie kandidaadi härra Pusta wastu, kui meie kandidaat läbi oleks kukkunud, siis oleks tema abijuhatajaks saanud. Ta oli ka sõjapõgenejate ülemkommissar ja seal ka kärbiti ta mõjuwõimu. Nii et kui sakslased õige suurt rõhku panid selle wäljaastumise peale, nagu mina seda kuulsin, siis see lootus läks luhta.

Kui nüüd Saksamaa siiski tõeliselt tahaks sisse astuda rahwasteliitu ja tahaks, et heakstegemise küsimus rahwasteliidus arutusele tuleks, peab ta liitu sisse astuma ja peab ise tahtma, et ta wastu wõetakse. Näib minul, et kui Saksamaa seda tõsiselt tahab ja ennast üles annab, siis ta ka saab wastu wõetud. Muidugi alguses on seal Prantsusmaa wastu, aga päris wõimatu see wastuwõtmine ei ole ja siis wõib ta heakstegemise küsimust juba ise üles wõtta.

Peale selle oli seal Ruhri küsimus erateel ühtelugu arutusel; ühest küljest on informatsioon, et teatud poolel kõwasti propagandat tehakse Ruhri iseseiswuse heaks. On selle tarwis suured intelligent jõud wälja lastud, samuti ka õige suured materjaalsed ressursid ja praegu ei ole mitte näha, et Prantsusmaa Ruhrist ära läheks. Teada ju on, et Prantsusmaa oleks Ruhri heameelega kohe peale sõda okkupeerinud. Aga tal ei olnud seda wõimalust, sest siis segasid wahele Inglismaa ja Ameerika. Kui aga nüüd Saksamaa rahual ajal niisugused tingimised löi, et Prantsusmaal võimalik oli seda okkupeerida, mida

ta peale sõda mitte ei saanud, siis ei olnud nendes ringkondades, kellega mina seal kokku puutusin, arwamisi selleks, et Prantsusmaa Ruhrist ära läheks.

Seda on muidugi raske ütelda, need on ainult isiklikud waated, mida ma siin waid informatsiooniks ette toon.

Järgmine tähtsam küsimus, see on rahwasteliidu eelarwe, mis wälja teeb 25 miljonit kuldfranki. Minewal aastal tahis seda kärpida Inglismaa. Tänewu aastal wõttis initsiatiivi oma kätte Prantsusmaa ja tõelikult läks Prantsusmaal korda eelarwet 1½ miljoni wõrra kärpida. Nii et minewal aastal meil tuli maksta 5 miljonit 220 tuhat Eesti marka, kuna tänewu natuke vähem kui 5 miljonit Eesti marka maksta tuleb.

Liikmemaks makstakse seal iseäraliste üksuste järele. Meil on maksta 3 üksust. Suur Britannia maksis enne 95 üksust, nüüd kui Iirimaa ära läks wähendati seda 7 üksuse wõrra ja Irimaale pandi 10 üksust peale, Prantsusmaa maksab 78 üksust, Hiina — 65 üksust, India 65 üksust, Kanaada — 35, Tsheho-Slowaakia — 35, Rumeenia — 31, Hollandi — 20, Rootsi — 18, Belgia — 15, Daani — 12, Soome — 10, Uus Meremaa — 10, Eesti — 3, Läti — 3, peale selle on weel terve rida väikseid riike, kes kõigist ühe üksuse maksawad, nagu Albaania, Luxemburg, Libeeria, Paanama. Nende üksuste jagamine on väga raske ja seda arutati pikalt ja laialt. Maasuuruse järele seda jagada ei saa, sissetulekute järele on ka õige raske arwestada, sest ühel riigil on riiklisi ettewõtteid, teisel ei ole. Siis wõeti wäljaminekute järele, kuid ka see on raske, sest on riikisid, kus koolid on kõik riigi käes, näituseks Prantsusmaal, samuti raudteede küsimus, kuna mõnes riigis need jälle eraseltside käes on, nii et wäljaminekute järele on seda väga raske otsustada. Wiimaks otsustati, et tulewikus tuleks arwesse wõtta iga riigi üldised administratiiv kulud, posti ja telegraafi, sõjawäe ja kohtukulud, need on kulud, mis igas riigis, nii ütelda, ühtlaselt ette tulewad ja sellepärast arwati neid kõige õiglasemaks aluseks liikmemaksu wäljaarwamise juures. Senni ajani ei ole liikmemaksu wäljaarwamine mitte väga õnnestanud, näituseks arwati tänewu aastal, et Rumeenia, wõrdlemisi teiste riikidega, rohkem maksma on sunnitud, kuna jälle mõnel teisel riigil see maks väikene on. Enne arwati seda posti-ük-

suste järele ja see oli weel halwem. Kuidas asju wõtta, igatepidi oli seda raske jagada. Tänewu aastal wähendati rahwasteliidu eelarwet, aga sealjuures peab arwesse wõtma, et seal ei ole mitte ainult rahwasteliidu täiskogu, waid ka rahwasteliidu nõukogu, rahwuswaheline kohus, rahwuswaheline tööbüroo. Rahwuswaheline tööbüroo üksinda maksab 6½ miljonit kuldfranki aastas ja praegu ehitatakse tema tarwis paleed wõi hoonet, mis suure summa maksma läheb. Siis on seal weel kõiksugu alalised komisjonid nagu wäewähendamise komisjon, segakomisjon, transiitkomisjon jne. ja need komisjonid kõik maksawad midagi. Peab tähendama, et Shweits, kus rahwasteliit asub, on ise üks kõige kallimatest maadest maailmas, ja selle tõttu ka rahwasteliidu sealolemine väga kulukas on. Peale selle nõuab weel suuri kulusid delegatsioonide sinna sõitmine. Sinna ei tule üksnes minna rahwasteliidust osa wõtma, waid ka tööbüroo tegewusest osa wõtma ning tänewu aastal kutsutakse sinna üldine merekonwerents kokku merejõudude limiteerimiseks ning üldine konwerents Washingtoni lepingu süwendamiseks. Iseenesest on Shweits kõige kallim maa, aga tal on teised head omadused ja nimelt on ta keset Euroopat ning traditsiooniline rahwuswaheline ja wana demokraatlik maa, ning selle tõttu on raske teist paremat kohta leida.

Peab tähendama, et Shweits natukene ignoreerib rahwasteliitu, iseäranis paistis see tänewu selgesti wälja, kus rahwasteliidu koosolekute ajal selle palee, õigemini ütelda on see üks kiriku sarnane hoone, juures parajasti sel ajal uulitsat parandati, mis päris näotu paistis. Üldse peab tähendama, et Shweits kaunis uhke on wõõraste wastu, sest ta on väga jõukaks saanud. Iseäranis paistab see hoolimatus wälja siis, kui on rahwasteliit koos, sest siis on seal hinnad palju kõrgemad kui muidu ja hotellides nõoritakse nii, et küll saab.

Üks nähtus, mille peale ma juba minewal aastal tähelpanu juhtisin, on see, et suur mõju rahwasteliidus on ajakirjandusel. Seal on terve ilma ajakirjandus väga tugevasti esitatud.

Ajakirjanikud on seal oma delegatsioonidega koos. Selles asjas oli meil seisukord weidi parem, kui möödaläinud aastal, sest ka meie ajakirjanikud olid seal. Ajakirjanikkudest olid seal „Kaja“ peatoi-

metaja härra Tupits ja „Eta“ poolt härra Meri. Nad olid esimest korda seal, mille tõttu neil ka laiemat tutvust ei olnud, kuid meie ajakirjanikkudel oli see siiski suureks kasuks, nemad puutusid terve ilma ajakirjanikkudega kokku. Ajakirjanikkudel on seal oma organisatsioonid ja nende mõju on väga tähtis. See annab ennast väga hästi tunda, just nende koondamise tagajärjel. Nagu ma tähendasin, olid meie ajakirjanikud seal esimest korda ja sellepärast oli nende töö seal alguses raske.

Oleks soowitaw ja ideaalne, kui kõigi ajalehtede esitajad seal oleksid, kuid ma pean tähendama, et sealwiibimine ka teatud raskustega seotud on, sest et Genf üks kallimatest linnadest ilmas on. Kuid igatahes on ajakirjandusel suur mõju, näituseks Itaalia-Greeka küsimuses oli suur surve rahwasteliidu peale ajakirjanduse poolt. Siin oli terve ilma arwamine nii ütelda kontsentreeritud ja siit ta läks laiali igale poole. Ja just selle ajakirjanduse surve mõjul läks selle konfliktlähendamise sõrdlemisi ruttu.

Siis weel üks moment, mida ma meelde tuletaks, see on lõpmata suur katastroof Jaapanis sel ajal, kui rahwasteliit kokku tuli. Jaapanile tehti suuri meealwaidusi kahel korral, kus juures teise algatus oli meie esitaja härra Pusta poolt. Wahekord selle tõttu oli Jaapani delegatsioonidega kõige parem.

Siis weel üks suur tegur, mis ennast rahwasteliidu kõrwal tunda annab, on rahwasteliidu ühingud, millel iseäranis hea mõju nüüd on, sellepärast, et nendest ühingutest wõtawad osa mitte ainult need riigid, kes rahwasteliidu liikmed on, waid ka need, kes mitte rahwasteliitu ei kuulu. Neid ühinguid on väga palju tekkinud, iseäranis silmapaistwad oma tugewuse poolest on Inglise ühingud, samuti ka Ameerika ühingud. Ühingutel on suur üleilmiline föderatsioon. Genfis sai ära peetud ühingu erakorraline koosolek, kus ma tähele pani, et seal suurte riikide esitajad nagu Prantsuse ja Briti omad, palju julgemad on, kui rahwasteliidus, millest wõib järeldada, et rahwasteliit on nagu parlament, kus iga kõne muutub rahwuswaheliseks dokumendiks, seal on inimesed väga ettewaatlikud, nii paistab silma, et kuulus Prantsuse endine minister Hanc-taux ei kõnele mitte peast, waid loeb lehelte kõne ette. Keegi ei pea oma kõnesid seal peast, waid on kõik kirjutatud

just sellepärast, et iga sõna läbi kaaluda ja mitte ilmaaegu pikki kõnesid pidada. Seal muutub iga sõna rahwuswaheliseks dokumendiks ja selle tõttu on kõned seal väga asjalikud, palju asjalikumad kui harilikus parlamendis. Seal parlamentaarseid kõnesid ei ole. Kõik kõned on lühikesed. Ühest küljest on see hea, teisest küljest teeb ta aga inimesed liiga ametlikuks. Kommisjonides on palju lähedam töötada, aga weel lähedam rahwasteliidu ühingutes, ja ma arwan, et rahwasteliidu ühingud tulewikus rahwasteliidu peale kindlasti rohkem mõju hakkawad awaldama. Iga küsimus, mis seal walmineb, annab wõimalust rahwasteliidus seda palju kergemini arutada.

Ma tähendasin juba selle peale, et rahwasteliidu ühingutel järk-järgult ikka suurem mõju saab olema, sellepärast, et seal on esitatud laiemad ringkonnad. Seal on näituseks Inglis ja Prantsuse tegelased, kes on esitatud kümne- ja sajatuhandete poolt. Ei ole ühtegi organisatsiooni, kus nii palju liikmeid oleks. Inglismaal on organisatsioon, kus üle kolmesajatuhande liikme, mille tõttu suurriikide ühingute esitajatel on väga suur mõju rahwasteliidu tegewuse peale.

Kui nüüd kokkuwõttes ütelda seda, missugune seisukord on praegu rahwasteliidus, siis ma kordan weel kord, et ma katsusin oma ettekannet teha nii erapooletult kui ma seda wõisin, ja näitasin ära kõik need raskused, mis seal olemas, näitasin ära kõik head ja tugewad küljed, näitasin ka eitawad küljed. Peab ütleva, et minewal aastal oli rahwasteliidu kulminatsiooni punkt. Tema kaswas nagu, aga nüüd on nagu kasw seisma jäänud. Üks osa ajakirjandusest, kes rahwasteliidu wastu ikka waenulik on, ütleb, et rahwasteliidul on kriis. Ma ei ütleks, et see kriis on, seda ta ei ole mitte, waid see on nagu igas demokraatlikus asutuses: töö läheb igapäewaseks, tulewad küsimused harilikud, nende arutamine ei sünnita niisugust õhkkonda, mis väga palju tundmusi nõuaks, waid just ümberpöörduvalt, tegelikku tööd. Ja selle tõttu on siis ka rahwasteliidu meeolu tänawu waiksem olnud, waimustust vähem, aga tegelik töö läheb edasi. Ma weel kord tähendan, et rahwasteliit ei ole kaugegtki weel ilma parlament, see wõib olla, et läheb kaua ja kaua aega mööda, enne kui ta selleks saab. Ja kui meie wõtame parlamentide ajaloo, siis meie näeme, et

mitu korda ennem on tõusnud parlamendid ja hiljem on nende võim langenud, olid reaktiioonid. Niisama võib ka rahwasteliidus olla, ma ei taha mitte prohvet olla, aga rahwasteliidul võibwad veel suuremad kriisid, reaktiioonid ees olla. Aga igatahes algus on tehtud ja need kes temast osa wõtawad, nendest on suurem hulk, kes tõsiselt tahawad koos töötada. Õhkkond on selleks loodud, suurest ilma sõjast on kõik wäsinud. Üks, mille peale ma suurt rõhku panin, see on see, et ma katsusin konstateerida ja kriitiliselt järele uurida sõja ja rahu küsimust. Ja ma pean tunnistama, et siiski praegu kõik need riigid, kes seal koos on, tahawad rahu. See on üks suurem garantii, et sõda mitte nii ruttu ei tule, kuigi üks tahab wälja astuda, siis on see pea wõimatu. Ma kõnelesin ühe Itaalia esitajaga, kes alati toonitas seda, et kui Euroopas üks suurriik mõne teise vastu tahaks wälja astuda, siis rahwasteliidu käest seda nõuda, et ta wähele astuks, oleks wõimatu, sest temal oleks siiski raske attakeerijat riiki sundida sõda lõpetama. See mõte oleks liig optimistlik, et seda nõuda. Aga moraalne surwe attakeerija riigi peale rahwasteliidu poole paneb seda riiki siiski mõtlema ja see on juba garantiiks, et sõda mitte nii kergesti ei tule. Meie ei wõi rahwasteliitu mitte nii otsekohe ja reaalselt wõtta, et tema peab kellegile peale suruma: „ära sõdi“, et kui üks riik hakkab sõda pidama, et siis rahwasteliit tuleks ja hakkaks rahwuswaheliseks politseiks. Juba Itaalia-Greeka tüli näitas, et seda on õige raske läbi wiia. Ja seda rahwasteliidult nõuda oleks liig paljunõudlik rahwasteliidu vastu olla. Rahwasteliidu kõrwal meie ei tohi mitte milleski unustada oma wälispoliitilisi sihtjoone. Meie peame peale rahwasteliidu töö suurt rõhku panema oma naabritega koostöötamise peale, et kõige paremat wahekorda luua ja nendega liituda katsuda, kellega meil on ühised huwid, nii palju kui see wähegi wõimalik. Niisugused passiivsed koondatud jõud on ikkagi jälle garantiiks selle vastu, et meile keegi kergelt kallale ei tungiks. Ühes sellega peaks ka minu arusaamise järele endiseks jääma meie orientatsioon Euroopa suurriikide vastu, kelle poolt oleme abi saanud, isearanis Briti vastu ja kui praegusel silmapilgul keegi peaks meile kallale tungima ja kui näituseks meil peaks hädaohtu olema karta Ida poolt, nagu seda oli mõne

aasta eest, siis võib ikkagi see suur riik meile abiks olla ja ta tahab abiks olla, sellepärast, et praegune Briti seisukord on niisugune, et tema mingisugusel tingimisel sõda ei soowi. Kellega ma seal ka ei rääkinud, igati ütle ja arwas, et praegune Briti poliitika on niisugune, et tema tingimata soowib, et kusagil ei tohiks sõda olla, sest tema ei ole mitte egoistlisel seisukohal, et kui sõda tuleb, mis sellest siis on, waid Briti asumaad on terwes ilmas laiali ja tema ei taha sõda kusagil lubada.

See on kõik, mis minul oli ette kanda rahwasteliidu tegewusest. Dokumentisid ei saanud mitte wälja jagada, sest neid on nõnda palju, — et neid ei jõua tõlkida. Minewal aastal katsusime ühe osa tõlkida, aga need tõlked olid wäga halwad, nii et keegi neid ei lugenud. Kui aga keegi soowib end nende dokumentidega tutwustada, nemad on kantseleis.

7. Wälisministri teadaandmine vähemusrahwaste kaitse kohta.

Wälisminister
Fr. Akel: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra kindral Laidoner puudutas oma aruandes peale muu ka Eesti

wabariigis asuwate vähemusrahwaste kaitse küsimuse käiku rahwasteliidus ja ma arwan, et sellepärast wõiksin mina seda, mis minul ette kanda on, lühendatult teha. Tõsiasi on, et nende ülesannete hulka, mis rahwasteliit enesele algusest peale on seadnud, kuulub ka vähemusrahwaste kaitse korraldamine ja selle üle walwamine, nimelt vähemusrahwaste õiguslise korra ära määramine ja kindlustamine sellekohaste kohustuste kaudu, mis üksikutele rahwasteliidu liigetele peale pannakse. Tegelikult on seda enamasti nii käsitatud, et sel puhul, kui üks riik rahwasteliidu liikmeks vastu wõetakse, temale kohustuseks tehakse lepingut alla kirjutada, mille kaudu garanteeritakse vähemuste õigused ja kaitse. Wähemuste kaitseküsimus Eestis ja ka teistes Balti riikides wõeti üles rahwasteliidus 1920 a., kus nimelt rahwasteliidu täiskogu 15. dets. järgmise resolutsiooni vastu wõttis: „Sel juhtumisel, kui Balti, Kaukaasia ja Albaania rahwasteliitu vastu wõetakse, soowitab täiskogu nende tarwitusele wõtta sellekohased määrused, et kindlustada vähemuste lepingutes üldpõhimõtte maksmapanemist ja palub

neid riikisid nende üksikasjade üle kokku leppida nõukoguga“. Kui järgmisel aastal Eesti delegatsioon nõukogu ees oma soovi kordas, et Eesti saaks vastu võetud rahwasteliidu liikmeks, siis nõuti Eesti delegatsioonilt, et tema selle ettepaneku peale jaatawa wastuse annaks. Meie delegatsiooni poolt sai siis allkiri antud järgmisele deklaratsioonile: „Eesti walitsus teatab, et tema heameelega vastu wõtab liidu täiskogu soowiawalduse 15. dets. 1920 a. ja on walmis läbirääkimistesse astuma liidu nõukoguga, et kindlaks määrata oma rahwuswaheliste kohustuste ulatust ja maksmapanemise wiisisid vähemuste kaitse suhtes“. Need on siis need kaks teksti, mis rahwasteliidu nõukogus aluseks on olnud sennistele läbirääkimistele ja need waidlused on peajasjalikult käinud just nende kohustuste ulatuse ja maksmapanemise wiiside kohta rahwasteliidu nõukogu poolt. Rahwasteliidu nõukogu poolt sai wälja töötatud üldlepingu kawa, mis siis uutele riikidele soowitati wastuwõtmi-seks ja missugune kawa on siis alla kirjutatud Tsheho-Slowaakia, Rumeenia, Jugo-Slaawia ja teiste poolt. Kuid wälja minnes sellest seisukohast, et Eesti wabariik vähemusrahwaste õigused kindlaks määranud põhiseaduses, ei pidanud meie delegatsioon mitte wõimalikuks nende — põhiseaduse põhimääruste kõrwal weel vastu wõtta mingisugust lepingut, pealagi weel, kus selle üldlepingu esimene paragrahw ütleb, et see ja see riik kohustab ennast, et kõik määrused, mis selles lepingus leitakse, tunnistatakse põhiseaduseks ja et ükski seadus ega ametlik akt ei wõi olla wastolus selle lepinguga. Sel põhjusel ei pidanud meie delegatsioon wõimalikuks vastu wõtta lepingut, millest ma ühe paragrahwi ette lugesin, ega seda alla kirjutada, waid meie poolt oldi walmis küll vastu wõtma, ehk andma rahwasteliidu nõukogule deklaratsiooni, mis kooskõlas oleks nende üldpõhimõtetega, mis sisaldab meie põhiseadus vähemusrahwaste kaitse suhtes. Peale selle peeti meie poolt nüüd kinni sellest pretsedendist, mis selle läbi oli loodud, et Soome oli rahwasteliitu vastu wõetud ilma, et tema käest oleks mingisugust kohustust vähemusrahwaste kaitse alal saadud. Kuid need läbirääkimisi on peetud rahwasteliidu nõukogus pikemat aega ja on see küsimus mitu korda päewakorral olnud, ilma et kokkuleppele oleks jõutud. Kuid nüüd enne neljanda täiskogu istungit tuli meie

wähemusrahwaste kaitse küsimus jälle nõukogus arutamisele ja kord tuli ometi kokkuleppele jõuda, sest et omal ajal antud lubadust ei wõinud ju mitte igawesti õhku rippuma jätta. Ja peale selle on rahwasteliit ja tema tulisemad tege-lased wäga huwitatud sellest, et niisugune kohustus vähemusrahwaste kaitse suhtes igale riigile saaks peale pandud. Wabariigi Walitsuse nõusolekul on siis meie delegaat, härra Pusta, 17. septembril käesolewal aastal rahwasteliidu nõukogu ees esinenud järgmise resolutsiooniga:

„I. Rahwasteliidu nõukogu wõtab teatawaks teated, mis Eesti esitaja omas aruandes 28. augustist 1923 tõuliste, kee-
leliste ja usuliste vähemuste seisukorra kohta Eestis temale annud ja mille järele vähemuste kaitse Eestis praegu on kindlustatud Eesti põhiseaduse läbi wastawalt vähemuste kaitse üldistele põhimõtetele.

II. Nõukogul on õigus uuesti arutada (connaitri) vähemuste õiguslist korda sel juhusel, kui see kord (statut) enam ei peaks kindlustama nimetatud üldiste põhimõtete maksusel olemist kokkukõlas rahwasteliidu täiskogu soowiawaldusega 15. detsembrist 1920 a.

Seks otstarbeks wõib nõukogu nõuda Eesti walitsuselt informatsiooni, mida ta tarwilikuks peab kõigi küsimuste kohta, mis puutuwad tõuliste, kee-
leliste ehk usuliste vähemuste hulka kuuluwate isikute seisukorrasse ja mis ühe nõukoguliikme algatusel arutusele wõetud.

III. Arwamiste lahkumineku puhul õiguslistes ehk tegelistes küsimustes käesolewa resolutsiooni suhtes, wõidakse sarnased lahkuminekud esitada alalisele rahwuswahelisele kohtukojale nõuandwa arwamise awaldamiseks.

IV. Käesolew resolutsioon antakse informatsiooniks täiskogule teada.“

Sellele resolutsioonile lisas siis meie delegaat härra Pusta järgmise deklaratsiooni juurde, mis samuti rahwasteliidu nõukogu poolt 17. septembril käesolewal aastal vastu wõeti: „Mul on au oma walitsuse nimel vastu wõtta nõukogule esitatud resolutsiooni teksti vähemuste kaitse kohta Eestis.

Selle resolutsiooni mõtte järele on selge, et nõukogu ei saa nõudma Eesti walitsuselt informatsiooni tõuliste, kee-
leliste ehk usuliste vähemuste hulka kuuluwate kodanikkude seisukorra kohta

muidu, kui see küsimus nõukogu ette ei ole toodud ühe tema liikme poolt. Teiselt poolt peab Eesti walitsus tarwilikuks pretsiseerida, et kõik rahwasteliidule saadetud teated kõige pealt temale peawad teada antama peasekretariaadi poolt, wälja arwatud igatahes sarnased, mis on kokku seatud sündmatus keeles ehk mis tulewad anoniiimest wõi mitte täitsa kindlaks tehtud allikast (eriti kui on põhjust arwata, et nad on pärit wäljaspoolt Eestit) ja mis selle tõttu peasekretariaadi poolt lihtsalt kõrwale tulewad heita. Ainult wastuwõetawaks tunnistatud informatsioon tuleb peasekretariaadi poolt ühes märkustega, mida Eesti walitsus tarwilikuks peab, selle juurde lisada, teada anda informatsiooniks nõukogu liigetele.

Peale selle olgu iseenesest mõistetaw, et käesolew deklaratsioon lahutamatu terwiku sünnitab nõukogule esitatud resolutsiooniga ja et see mitte ei moodusta vähemuste lepingut.“

Wabariigi Walitsuse arwates on see resolutsioon kooskõlasse wiidud nende määrustega, mis meie põhiseadus vähemusrahwaste kaitseks ette näeb: § 1-ses on öeldud, et vähemuste kaitse Eestis on kindlustatud Eesti põhiseaduse läbi wastawalt vähemuste kaitse üldistele põhimõtetele. Deklaratsioonis on juurde lisatud, et wastuwõetud resolutsioon mingil tingimisel ei tähenda lepingut, waid tal on deklaratsiooni iseloom. Sellega oleks nüüd vähemuste kaitse küsimuses kokkuleppele jõutud Eesti Wabariigi Walitsuse ja rahwasteliidu nõukogu wahel. Wabariigi Walitsuse nimel esitan mina selle resolutsiooni ühes deklaratsiooniga Riigikogule teatawaks wõtmiseks.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sõnasoo-wijaid ei ole. Riigikogu läheb päewakorra järgmise punkti juurde.

8. Riigi raudtee peatehase ja trükikoja 1922 a. puhaskasu jaotamise seaduse tagasinõudmine Wabariigi Walitsuse poolt — kodukorra komisjoni ettepanek.

Kodukorra komisjoni aruandja **K. Wirma**: Riigikogu poolt anti Wabariigi Walitsuse nõudmine, anda tagasi riigi raudtee peatehase ja trükikoja 1922 aasta puhaskasu jaotamise seaduseelnõu, mis oli Riigikogus juba teisel lugemisel wastu

wõetud, kodukorra komisjoni otsustamiseks, kuidas niisuguseid küsimusi üldse peaks arutama. Kodukorra komisjon, seda küsimust läbi arutades seadis kokku selle korra kawa, kuidas niisuguste asjade juures peaks toimetama, wõttes arwesse kõiki neid juhtumisi, misugustel astmetel küsimus olla wõib: kas seaduseelnõu, mis tagasi nõutakse, on Riigikogus lugemisel wõi on ta komisjonis arutamisel ja ka seda küsimust, kas ainult Wabariigi Walitsuse nõudmine tuleb arwesse wõtta, wõi kõigi nende tagasinõudmine, kellel Riigikogu kodukorra järele on seaduseelnõude esitamise õigus. Neid kõiki asju silmas pidades esitas kodukorra komisjon wanematekogule kawa, mida Riigikogu liikmed ka seletuskirjast leiawad. Ja see kawa kinnitati wanematekogu poolt wäikese täiendusega, nimelt, et nõudmist juures peawad tingimata olema põhjendawad seletused ja sel alusel siis tuleks ka käesolewat küsimust käsitada.

Kodukorra komisjon tegi selle asja juures sellega ainult wormi küsimuse lahendamise töö ära, sisuliselt seda küsimust mitte arutades. Ja et wahest tarwilik oleks seda küsimust ka sisuliselt arutada, siis peaks seda tegema see komisjon, kus see küsimus arutamisel oli. Seda silmas pidades ja wastawat kodukorra määrust arwesse wõttes teeb kodukorra komisjoni Riigikogule ettepaneku anda riigi raudtee peatehase ja trükikoja 1922 a. puhaskasu jaotamise seaduse kohta Wabariigi Walitsuse poolt esitatud tagasinõudmine rahaasjanduse komisjoni sisulisele läbiwaatamisele. See ettepanek wast ei tarwitse absoluutne olla, wõib olla, on Riigikogul selge see küsimus ja tagasinõudmine wõiks ehk otsekohe arutusele tulla, kuid siis tuleks wastaw ettepanek teha. Kodukorra komisjoni arwamise järele oleks otstarbekohane küsimust enne komisjoni sisuliseks arutamiseks anda, kui ta Riigikogus lõpuliikult arutamisele tuleb. Sel põhjal toetan kodukorra komisjoni ettepanekut.

Juhataja **J. Tõnisson**: Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana murega on ettepanek wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra punkti juurde.

9. Linna- ja alewi-
wolikogude ning
walla- ja maa-
konnandükogude
wolituste aja kind-
laksmääramise
seadus — III lu-
gemisel.

O m a w a l i t -
suse komis-
joni aruandja
O. Liigand (loeb):
Linna- ja alewiwo-
likogude ning walla-
ja maakonnandükog-
ude wolituste aja
kindlaksmääramise
seadus.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hää-
letatakse.) Nähtawa enamuse-
ga on pealkiri wastu wõet-
tud.

Aruandja **O. Liigand** (loeb):
Linna- ja alewiwolikogude ning walla- ja
maakonnandükogude wolituste aeg, mis
1. jaanuaril 1924 a. lõpeb, määratakse
järgnewate walimiste jaoks kindlaks
kolme aasta peale.

A. Janson (väljasp. rhm.): Eestima-
a tööraha partei Riigikogu rühma
nimel teen ettepaneku sõna „kolme“ ase-
mel lugeda „ühe“.

Juhataja **J. Tõnisson**: Lõpu-
sõna on aruandjal.

Aruandja **O. Liigand**: Juba I
lugemisel ettekantud motiividel ei saa
ettepanekuga ühineda. Toetan komis-
joni ettepanekut.

Juhataja **J. Tõnisson**: Hääle-
tamisele tuleb rkl. Janson'i ettepanek.
(Hääletatakse.) Nähtawa ena-
musega on ettepanek tagasi
lükatud. Panen seaduse teksti hääle-
tamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa
enamusega on seaduse
tekst wastu wõetud. Panen kogu
seaduse lõpuhääletamisele. (Hääleta-
takse.) Nähtawa enamusega
on seadus lõpuhääletamisel
wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-
punkti juurde:

10. Tallinna tehni-
kumi mereinse-
neer-mehaanika
eriosakonna põhi-
kirja §§ 6. ja 7
muutmise seadus
— II lugemisel.

H a r i d u s k o m -
misjoni aru-
andja **J. Jaanis**
(loeb): Tallinna teh-
nikumi mereinse-
neer-mehaanika eri-
osakonna põhikirja
§§ 6 ja 7 muutmis-
seadus.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hää-
letatakse.) Nähtawa enamuse-
ga on pealkiri wastu wõet-
tud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): Sea-
dusandliku delegatsiooni poolt 4. juunil
1920 a. wastuwõetud („Riigi Teataja“
nr. 89/90 — 1920 a.) Tallinna tehnikumi
mereinseneer-mehaanika eriosakonna põ-
hikiri muudetakse järgmiselt:

§ 6. Osakonda wastuwõetud isikud
saawad sõjaministeeriumi poolt täieliku
ülespidamise, maksuta kooli ning korteri.
Õpilaste elu sisemine korraldus ja kohus-
tused õppimise ajal ja pärast selle lõpeta-
mist on ette nähtud sellekohases Waba-
riigi Walitsuse poolt antud erimääruses.
Õpetööst tehnikumis osa wõttes käiwad
õpilased kõigi tehnikumi sisemiste korral-
duste alla.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hää-
letatakse.) § 6 on nähtawa ena-
musega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 7.
Õppimise lõpetamise ja lõpueksami ära-
tegemise järel ülendatakse õpilased sõja-
ministri ettepanekul noorem-leitnanti-
deks ja määratakse sõjalaewale. Ühe
aasta pärast peawad nad praktilise ek-
sami ära tegema, mille järele nemad sõja-
laewastiku tegeliku inseneer-mehaanika
kutseõiguse omandawad ja inseneer-me-
haanika noorem-leitnantideks ümber ni-
metatakse.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hää-
letatakse.) § 7 on nähtawa ena-
musega wastu wõetud, seega
on seadus II lugemisel wastu
wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-
punkti juurde.

11. Alewiseaduse O m a w a l i t s u s e
muutmisseadus — komisjoni aru-
andja **O. Liigand**
II lugemisel. (loeb): Alewiseaduse
muutmisseadus.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hää-
letatakse.) Nähtawa enamuse-
ga on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **O. Liigand** (loeb):
15. juuli 1917 a. alewiseaduse § 17 muu-
detakse järgmiselt:

§ 17. Alewiwolikogu seisab koos alewites kunnij 1500 elanikuga 15 wolinikust.

Alewites, kus üle 1500 elaniku, tuleb iga 1000 elaniku kohta üks wolinik juurde ka siis, kui see kaswamine alles alganud on.

Wolinikkude arwu järgnewale wolikogule määrab kindlaks eelmine wolikogu.

A. Kärner (sd.): Ma teen ettepaneku, et alewites, kus üle 1500 elaniku, oleks iga 500 elaniku kohta üks wolinik rohkem sellepärast, et meil on wäiksed alewid, kus alla 1000 elaniku, sealt tuleks juba 15 wolinikku. On aga alewid, kus 3—5000 elanikku, näituseks Nõmme alewis on üle 5000 elaniku, siis seal minu ettepaneku järele umbes 23 wolinikku. See on sellepärast tarwilik, et kui alewiwolikogus oleks rohkem liikmeid, siis oleks wõimalus ka rohkem neid komisjonidesse walida ja iseäranis siis, kui on arutusel mõned tähtsamad küsimused, nagu hoolekande küsimus jne.; siis oleks suurem esitus rahwal, ning rahwakihl iga rühm saaks oma esituse saata wolikogusse ja selle komisjonidesse, sellepärast teen mina ettepaneku: „Alewites, kus üle 1500 elaniku, tuleb iga 500 elaniku kohta üks wolinik juurde ka siis, kui see kaswamine alles alganud on.“ See on wäike wahe, sest omawalitsuse komisjoni ettepaneku järele tuleks Nõmme alewis 19 wolinikku, kuna minu ettepanekul oleks see arw 23, mis wastaks selle alewi rahwaarwule wäikeste alewitega wõrreldes, kus on kõigest 500 elanikku, nagu Wõõbsus, kuhu määratakse 15 wolinikku, on see wahe liiga suur.

Juhataja J. Tõnisson: Sõna on aruandjal.

Aruandja O. Liigand: See ettepanek oli ka omawalitsuse komisjonis arutusel, kuid seal ei leitud mitte otsustarbekohane olewat seda ettepanekut wastu wõtta, sellepärast, et arwati küllalt jätkuawat ettenähtud wolinikkudest. Kui tuleb iga 1000 elaniku pealt üks wolinik juurde, siis see wahe ei ole siin mitte suur 23 ehk 19, 5000 elanikuga alewi kohta. Motiivid, mis I lugemisel ette toodi, olid komisjonis mõõduandwad. Wolinikka on alewites üldse raske kokku saada. Ja see tuleb sellest, et just kehewem kiht wolinikkudest wäljaspool tööl käiwad. Wolinikkude arwu, mis selle

seaduseelnõu järele ette on pandud, jätkub küll, et kõik rühmad oleksid esitatud. Mina ei saa komisjoni nimel härra Kärner'i ettepanekuga ühineda.

Juhataja J. Tõnisson: Sõna on rkl. Johanson'il.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Kui wolinikkude arwu vähendamiseks muud põhjust ei ole, kui see, mida härra aruandja siin ette tõi, siis ei ole see arwu vähendamine sugugi mitte põhjendatud. Wolinikkude arwu vähendamine ei ole mitte seotud kulude vähemisega, sest nagu teada, wolinikud palka ei saa. Wolinikud on rahwasitajad, nii kui Riigikogu esitajadki, kuid palgata.

Juhataja J. Tõnisson: Ma andsin lõpusõna aruandjale.

L. Johanson (sd.): Teie andsite sõna minule järjekorras.

Juhataja J. Tõnisson: Teie tahtsite sõna hääletamise motiivide kohta ja kui Teie waidlema hakkate, siis...

L. Johanson (sd.): Minu 3 minutit pole weel möödas!

Juhataja J. Tõnisson: Mina palun mitte waielda. (Wahelhüüe J. Temant'i (põl.) poolt: Wot, kus on üks kange mees!)

L. Johanson (sd.): Mina juhin tähelpanu selle peale, et mida suurem on wolinikkude arw, seda suurem side on rahwaga. Kui teie seda sidet tahate vähendada selleks, et demokratismi wastu sõjakäiku alustada ja härra Liigand'i ettepaneku poolt hääletate, siis ei saa meie mitte selle poolt hääletada, waid toetame oma parteikaaslase rkl. Kärner'i poolt tehtud ettepanekut. (Wahelhüüe: Keda Teie toetate, teie toolid on ju tühjad!)

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Kärner'i ettepanek käib järgmiselt: „Alewites, kus üle 1500 elaniku, tuleb iga 500 elaniku kohta 1 wolinik juurde, ka siis, kui see kaswamine alles alganud on“. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) (Wahelhüüe L. Johanson'i (sd.) poolt paremale poole: Teie rahwahuwisid ei kaitse!) Selle ettepaneku poolt on 13 ja wastu 23 häält, sellega on see ettepanek tagasi lükatud.

Panen seaduse teksti aruandja poolt ettekantud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduse tekstwastu

wõetud, seega on seadus II lugemisel wastu võetud.

Päewakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.15 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson.**

Abisekretäär **Osk. Köster.**